

Специјални прилог број 125

200 година од Битке код Ватерлоа

ПОСЛЕДЊИ НАПОЛЕОНОВ ПОХОД

Пакао је трајао свега један дан. Од девет ујутро до девет увече 18. јуна 1815. године Наполеон се борио да поврати царску славу и власт. Победила је Седма коалиција, којом су командовали војвода од Велингтона и Гебхард фон Блихер. На крају, савезници су код Ватерлоа оставили 15.000 мртвих и рањених, а Пруси 7.000. Наполеон је имао 25.000 мртвих и рањених и 8.000 заробљених.

Пише др Срђан СТАРЧЕВИЋ

Монсеј брани Париз 1814.

ПРИПРЕМЕ

Пропаст Наполеонове Велике армије у Русији 1812. године била је потпуна. Од око 600.000 војника, колико је учествовало у том походу, само 30.000 вратило се под оружјем, у неком реду. Касније се још неколико десетина хиљада заосталих војника докопало границе, тако да се Наполеонове губици процењују на око 300.000 људи. Страдали су бројни официри и мноштво прекаљених војника, оних који су се уз Наполеона борили у Италији 1796. године, када је он био млади генерал револуције, с којима је 1800. прешао Алпе понављајући Ханибалов подвиг, оних који су палили бакље у ноћи пред битку код Аустерлица 1805. да би прославили годишњицу крунисања свог цара, кога су волели и чији је орловски поглед од њих, француских сељака, чинио хероје

равне античким. Велика армија више није постојала. Наполеонове војници сада су били неискусни, голобради младићи, ненавикли на ратне напоре и маневрисање. Народ у Француској звао их је „дечаџима Марије-Лујзе“, по Наполеоновој другој супрузи, ћерки аустријског цара Франца I.

Ни руска војска није до Вилне стигла у много бољем стању; изгубила је око 250.000 војника и прегазила једнако пространство као и француска. Крајње лево крило Велике армије – 10. корпус, састављен од једне пољске и две пруске дивизије, под командом француског маршала Макдоналда, ушанчен пред Ригом коју је без успеха опседао, отпочео је повлачење из Русије тек 19. децембра. Дисциплиновани пруски војници истицали су се у борбама против Руса, тако да је руско

наступање било релативно споро. Цар Александар, у мистичном надахнућу, помишљајући да га је провиђење одабрало да буде избавитељ Европе, захтевао је од Кутузова да настави гоњење непријатеља изван граница Руског царства. Стари фелдмаршал, у децембру 1812. године, упозоравао је цара: „Мора се признати, ако би се без државања продужио покрет за још 150 врста, тада би, можда, расуло узело толиког маха да би тако рећи било потребно да се војска изнова реорганизује.“ Чак и када је Кутузов попустио и наредио наставак гоњења, руска војска избегла је прелазак преко реке Њемен код Ковна, где је била француска заштитница и непријатељски настројен народ Пољске.

Колебање Европе

У том часу, налазећи се између француске и руске империје, два горостаса уморна од међусобне борбе, али још увек не без дивовске снаге, Европа се колебала. Савезничке и вазалне државе Наполеоновог царства претрпеле су знатне губитке у току похода на Русију, а ратоборни Корзиканац тражио је још војника. Поред тога, ове земље издржавале су бројне француске гарнизоне и трпеле штету због фаворизовања француске привреде. Почетком 1813. године, Немцима, Холанђанима, Италијанима, Швајцарцима и другим народима у Наполеоновом царству чинило се да је цена Наполеонове заштите, без обзира на несумњиво добре и корисне реформе – прескупа. Порези су били високи, регрутације учестале. Француско царство почело је немилице да гута туђе синове! На пример, у Вестфалији, у којој је краљевао Наполеонов млађи брат Жером, од 16.000 војника колико је упућено у Русију, из рата се вратило само 2.000. Још 8.000 Вестфалаца борило се за Наполеона у Шпанији; тек сваки десети вратиће се кући. Нова војска се 1813. на једва прикупљала, али режим млађег Бонапарте више није уживао подршку народа. Причало се да краљ Вестфалије има четворопрег увек спреман да га, у случају побуне, одведе на сигурно.

Догађај који је покренуо општу борбу против Наполеона одиграо се у Источној Прусској, 30. децембра 1812. године, када је пруски генерал гроф Јорк фон Вартенбург својевољно иступио из Велике армије и склопио са Русима споразум у Таурогену. Колебање генерала Вартенбурга пре тог чина одражавало је колебање Пруске и читаве Европе. Пруски генерал је без дозволе краља Пруске Фридриха Вилхема

III прогласио своје трупе (20.000 војника) неутралним, омогућивши тако Русима да несметано пређу Њемен и уђу у Пруску, приморавши истовремено Французе на повлачење до Висле. Пруски краљ, страхујући од Наполеонове срибје, смењује непослушног генерала и упућује изразе савезничке верности. Али, руски цар дочекан је у Источној Прусској као ослободилац. „Живео Александар! Живели Козаци!“ весело је узвикивао народ. Ускоро је и пруски краљ постао руски савезник.

Наполеону је прелазак Пруске на страну Русије био одличан аргумент за наставак рата. Сада је могао да оправда пред француском јавношћу нову ратну напрезања која од ње тражи и да уђутка своје опоненте. „Козаци су

Карикаџура-Наполеон на џуџу за Елбу

на Висли!” није повик који је у Паризу могао да изазове довољно узбуђење, страх и жељу за борбом. „Руси и Пруси наступају ка Рајни!” – то је већ био сигнал за збијање редова и окупљање под ратним барјаком.

Опасност је, заиста, постојала. Једна коалиција већ се борила против Наполеонових трупа на југу Европе. Чиниле су је Британија, Шпанија, Португал и Сицилија. Друга, војно опаснија коалиција стварала се на истоку –

Наполеон се џоздравља са својом Гардом, слика Анџоана Алфон

Русија, Шведска, Мекленбург и Прусска запретиле су Наполеоновом царству удруживањем својих армија. Постојали су и дипломатски напори да се те две коалиције повежу. Британија је потписала споразуме са Русијом, Пруском и Шведском, дајући им новац у замену за војнике који ће ратовати против Француза. Шведској је као плен обећана и Норвешка. Русија се у исто време споразумела са Шпанијом, чији је херојски народни отпор постао инспирација свим антинаполеоновским круговима.

До прве битке дошло је код Лицена, 1813. године. Руски генерал Витгенштајн је веровао да је прозreo На-

полеонов ратни план, па је наступао ка Лицену да би га ударио у бок. Чинило му се да је један француски корпус усамљен, па је наредио напад. Са око 75.000 пешака и 500 топова Витгенштајн је наишао на 45.000 Француза и мислио је да ће их лако потући. Али, уместо на бок француске војске, наишао је на војску у савршеном поретку за борбу. Наполеон је одушевљено прихватио битку и победио. У другој великој бици, код Бауцена, победник је, такође, био француски цар. Али, Аустрија која је до тада била неутрална, 12. августа 1813. године, ступа у рат против Француске и појачава редове Наполеонових непријатеља. Мада је

код Дрездена потукао аустро-руско-пруску војску, Наполеон је на крају окружен код Лајпцига где је претрпео пораз у „бици народа“, највећој бици у дотадашњој историји.

Порази и прогонство

Уследиле су ратне операције у Француској, 1814. године. Прва битка у рату за Француску одиграла се 29. јануара код Бријена, места у коме је Наполеон учио свој официрски занат. Усред битке бријенски ђак се сетио да је дрво под којим стоји оно исто под којим је читао Таса, кад му је било дванаест година. Додир судбине или мла-

Наполеон у рату за Француску 1814.

дићко надахнуће – управо на том месту одбацио је војску пруског генерала Блихера. Упорни Блихер, удруживши се са аустријским фелдмаршалом Шварценбергом, три дана касније свети му се код Ла Ротјера. Наполеон је поколебан и можда би прихватио да потпише мир, да Блихер и Шварценберг нису починили грешку и поново поделили своје војске: први је кренуо ка Паризу долином Марне, а други долином Сене. Блихерова армија толико се развукла током марша да је свака од њених дивизија била довољно одвојена од других да буде рањива. Када је, следећег јутра, Наполеонов секретар

Маре ушао у радну собу француског цара, затекао га је замишљеног над мапом. „Ах, ту сте! Плани су се потпуно променили. У овом тренутку управо тучем Блихера. Сутра ћу га потући, потући ћу га и прекосутра... Мир може да чека“, безбрижно је рекао Наполеон.

То се и догодило. Код Шампобера, Монмираја, Шато-Тијерија и Вошана тучао је Блихера. Окренуо се, затим, ка Шварценбергу и поразио га у биткама код Мормана и Монтроа. Тих шест победа извојевано је над надмоћнијим непријатељем за само девет дана, од 10. до 18. фебруара. Такав победнички темпо француске војске створио је снажан утисак на савезнике, посебно Аустријанце. Шварценберг се повукао иза Сене, а

Метерних понудио примирје које су, свако из својих разлога, одбацили и Наполеон и Енглеска. „Ја сам и данас још исти као код Ваграма и Аустерлица...“, ликује Наполеон, заварављујући се и заборављајући да га све чешће обзирмају напади несавладиве поспаности и јаки болови у желуцу, да његова војска не може да заустави многољудну непријатељску армаду и да у Паризу још опаснији непријатељи ступају у тајне везе са странцима, припремајући његово збацивање.

Мада је углавном побеђивао, Наполеон се нашао у неповољној ситуацији, јер није више могао да надокнади губитке и попуни војску. Његови непријатељи нису имали тај проблем. Иако им је Наполеон у фебруару и марту избацио из строја више од 55.000 војника, они су још увек располагали огромним армијама. Наполеон је проценио да више не може да се супростави савезницима у одлучујућој бици, па је наредио свом брату Жозефу да организује одбрану главног града Француске, док ће он да се повуче иза Марне и дејством по комуникацијама и линијама снабдевања непријатељских армија спречи њихов напад на престоницу. Једно писмо упућено Марији Лујзи, у којем он пише о овој намери, пало је у руке његовим непријатељима, па је Шварценберг одлучио да без одлагања маршује на Париз.

Шаролика војска победничке коалиције ушла је 31. марта у престоницу Француске. У Фонтенблоу, у кабинет у којем су се поред Наполеона налазили начелник царског штаба маршал Бертје, затим Коленкур и Маре, 4. априла ушли су маршали Макдоналд, Неј, Удино, Монсеј и Лефевр, прекаљени ратници, Наполеонов стари ратни другови, и затражили да се Наполеон одрекне престола. Абдикација је потписана, Француска је изгубила царство, а најгори ударац за Наполеона тек је уследио: одвојили су га од супруге Марије Лујзе и сина, његовог Орлића; никада се више ова породица неће окупити. У бесаној ноћи између 12. и

13. априла, Наполеон узима кутију са својим тоалетним прибором и вади свитак папира у којем се налазио отров припремљен још 1812. године у Русији. Тада се носио мишљу да радије пресуди себи него да дозволи да га заробе. Сипао је беличасту смесу у мало воде, испио је и легао у постељу. Можда је време учинило да отров слабије делује, тек Наполеон је преживео.

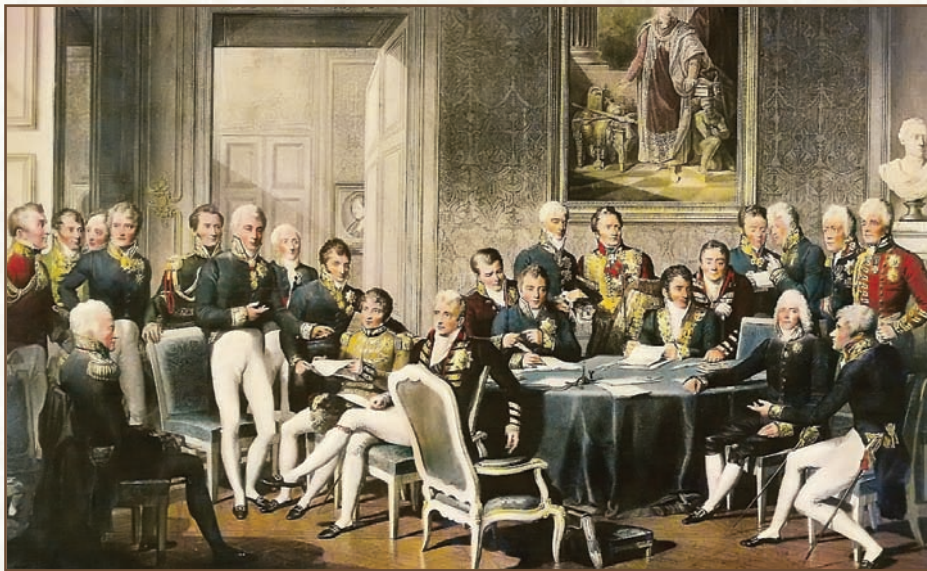
Савезници су се договорили да понизе Наполеона тако што ће му дати на управљање Елбу. Војсковођа пред којим су дрхтале крунисане главе Европе постао је владар малог острва, површине 225 квадратних километара, са око 25.000 становника. Надзор над бившим владаром Француске поверен је Британији, чија је флота била гарант да Наполеон неће напуштати острво. Добио је Наполеон и право на малу војску састављену од 650 официра и војника Старе гарде, 108 пољских коњаника, 300 добровољаца са Корзике и Елбе и 50 жандарма. Француски краљ Луј XVIII обавезао се да ће бившем „цару свих Француза“ слати и годишњу апанажу од два милиона франака, од које Наполеон није добио ништа. Чак и бесмислена титула „Цар и господар острва Елбе“ сведочи о подмуклом смислу за хумор његових непријатеља. Новопечени господар Елбе одмах је постао мета подругљивих коментара и инспирација карикатуристима.

Подела Европе

Искрцавши се у Портоферајо, главни град свог новог минијатурног царства, Наполеон је рекао да ће Елба постати острво мира. И док Наполеон на Елби привидно и, показаће се, привремено мирује, Метерних позива европске државнике у Беч, на конгресу на коме ће се наново исцртати политичка мапа старог континента.

На конгресу, који је отпочео са заседањима у септембру 1814. године, главну реч водиле су велике силе победнице: Британија, Русија, Аустрија и Пруска, па су међу мноштвом крунисаних глава и њихових опуномоћеника

Бечки конгрес

праве звезде конгреса били руски цар Александар I, пруски краљ Фридрих Вилхем III, енглески министар лорд Каслреј и аустријски министар кнез Метерних.

Британија је за све време Наполеонових ратова била непријатељ Француске. После пораза француско-шпанске флоте код Трафалгара 1805. године, острво с оне стране Ламанша било је сигурно од француске инвазије. Британија је слала релативно малобројне, али живаве и вешто вођене трупе у Португал и Шпанију, где су енглески пукови задали главобољу француским маршалима и постепено исцрпљивали Наполеонову армију. Поред тога, Британија је била главни покретач ратних коалиција против Наполеонове Француске, а финансирала је и последњи рат. Наиме, до 1814. године из своје благајне платила је Русији више од три милиона и триста хиљада фунти, Прусској око два милиона, Шведској око два милиона и триста хиљада, а Аустрији око милион и шесто хиљада фунти. Британија је, такође, купила савезнике. Лорд Каслреј имао је визију Европе у којој ће моћи до тада најмоћнијег британског такмаца на светској политичкој сцени – Француске – бити ограничена с једне стране оснаженом Холандијом (којој треба да припадне и Белгија), а с друге поно-

во успостављеним Пијемонтом, док ће ове две тампон државе подупирати Пруска и Аустрија. На тај начин смањиле се француски утицај у Холандији, градовима Ханзе, на Рајни и у Италији. С друге стране, Каслреј је био против наметања новчаних обавеза Француској, што је углавном захтевала Пруска. Он се жалио да европске силе више брину за сопствене појединачне интересе, него што верују у општи систем који ће Европу поштедети нових револуција.

Русија је у то време представљала најмоћнију земљу на континенту. Са снажном, најмногаљуднијом војском иза себе, овећан победом у рату 1812. године, цар Александар се у једном тренутку осећао као господар и избавитељ света. Он је имао користи и од донекле невољног и поразом изнуђеног савезништва с Наполеоном (од 1807. до 1811. године), захваљујући којем је његово царство прогутало Финску, Влашку и Молдавију. Сада је руски император тражио и Пољску. Руска војска већ је чврсто држала ову територију, али ни Британија, ни Аустрија ни Пруска нису могле да се сложе са овим освајањем: Британија због великог јачања руског утицаја у Европи, Аустрија због исувише велике руске снаге, а Пруска због тога што би њене источне границе биле рањиве у неким следећим ратовима, као и зато што је Варшава пре Наполеонових ратова би-

ла у саставу Пруске. Руски цар понудио је пруском краљу примамљиву компензацију за његове некадашње поседе у Пољској – проширење на запад, у Немачкој, што је Фридрих Вилхем драговољно прихватио. Било је у руском цару и витештва. Његовом заслугом поражени великан Наполеон није депортован с Елбе на неко тропско острво, како су неки предлагали. Касније је говорио: „Ја сам само извршавао своју дужност. Било је застрашујуће видети око мене зло, попут аустријског и пруског беса и похлепе, које је било тешко контролисати. Хтели су да користе право на одмазду, али против таквог права сам увек био...”

Аустрија је, такође, била у повољној позицији. Ратовала је против Наполеона 1800, 1805, 1809. и 1813–1814. године. Добила је само последњи рат, са осталим савезницима, али без њеног учешћа исход рата био би крајње неистован: Наполеон је, пре него што се Аустрија укључила у рат, већ потукао Руску и Пруску војску у две велике битке, код Лицена и Бауцена. Аустрија је сада тражила да јој Европа узврати за њене ратне заслуге и препусти Венецију, Ломбардију, Илирске провинције, Тирол, Салцбург, Воралберг и Галицију.

Пруска је, поред проширења у Вестфалији и враћања поседа на Рајни, тражила и Саксонију која је била Наполеонов савезник, али Аустрији и Британији није било у интересу да ова држава потпуно нестане. У преговорима око Пољске и Саксоније дошло је до јасне поделе међу дојучерашњим савезницима: Русија и Пруска биле су с једне, а Аустрија и Британија с друге стране. Користећи ову „пукотину” међу савезницима, на сцену је ступио још један „велики играч” Бечког конгреса, француски министар Таљеран. Овај препредени дипломата искористио је и надмен однос великих сила према мањим државама и страх ових других од хирова моћника да око себе окупи представнике малих држава и наступи као њихов гласноговорник. Тако се глас Француске јаче чуо. Сада

је успео и да склопи тајни уговор с Аустријом и Британијом, којим је предвиђено да те земље у случају сукоба с Русијом и Пруском буду савезници.

До рата није дошло захваљујући компромису. Пруска је морала да се задовољи с две петине саксонске територије, а Русија јој је на истоку дала Торн и Позен, „тврђаве на источној граници“. Русији је припало некадашње Наполеоново Варшавско војводство, осим Галиције коју је узела Аустрија. Холандија и Белгија уједињене су у Низоземску, Ђенова је припојена Пијемонту, папи је враћена Папска др-

жава коју је Наполеон укинуо, а Хановер, Олденбург, Парма, Модена и Тоскана поново су постале независне државе. Британија је добила Малту и јонска острва. Једини „бонапартист“ који је још остао на власти био је Мира, Наполеонов маршал и зет – краљ Напуља. Пошто је, по британском наговору, издао Наполеона у последњем рату, за сада му је остављен напуљски престо, мада је краљ Луј XVIII, заговарао враћање Напуља краљу Фердинанду IV, који је од француске окупације југа Италије владао само Сицилијом.

Повратак Наполеона

Док је Конгрес трајао, 1. марта 1815. године, Наполеон се искрцао на француско тло, у заливу Жуан, недалеко од Кана. Једрењак „Непостојани“ којим је Наполеон допловио до Француске успео је да умакне британским стражама, али искрцавање није протекло незапажено. Један жандарм известио је о том догађају градоначелника Фрежиса.

Наполеонов циљ био је повратак у Париз, али без проливиене крви. У борби не би ни имао шансу – следило га је око хиљаду људи, док је на супротној страни била бројна војска француског краља. Знајући да је Прованса углавном ројалистичка, овај војсковођа са нервом коцкара одабрао је пут преко Граса, Гренобла и Лиона и, пуцајући од самопоуздања, пророковао: „Победа ће доћи пуном брзином; орао и национална застава летеће од звоника до звоника, све до торњева на цркви Нотр Дам.“

Становници села Сен Боне, у које је стигао 6. марта, били су изненађени малобројношћу Наполеонове војске, па понудише да му се придруже. „Не. Моја жеља је да стигнем сам; ја имам поверење у осећања француског народа.“ Да би такав наум успео, било је потребно чудо – и оно се догодило!

Догађај који је одлучио исход овог необичног похода одиграо се недалеко од Гренобла. Пети линијски пук добио је задатак да ухапси Наполеона. Командант тог пука наредио је покрет и послао један батаљон у сусрет бегунцу с Елбе. Уочивши колону Наполеонових следбеника, батаљон се развио у поредак за борбу. Наполеон посла једног официра да разговара са командантом батаљона мајором Делсаром. „Да ли намеравате да пуцате на нас?“, упита официр. „Извршићу своју дужност!“, одговори Делсар.

Неко време две војске истог народа стајале су једна насупрот другој. Војници, збијени у бојне редове, са пушкама на готовс и бајонетима спремним за јуриш, осетише да им грашке зноја обливају чела, а нека неухватљи-

Клеменс Венцел фон Метерних

Наполеон наушišа Елбу

ва и до тада непозната напетост испуњава груди. У том часу на њиховим плећима лежао је терет историјског збивања, њихове су руке имале снагу да заврте тачкове историјског кретања, а време, згуснуто историјом, откуцавало је њиховим срцима. Наполеон нареди пратиоцима да развију тробојку из доба револуције и засвирају „Марсељезу“, затим строго забрани својим војницима да пуцају и пође сам према пушчаним цевима које су се пресијавале на другом крају поља. Преко зелене пешадијске униформе носио је једноставни сиви реденгот, а на глави легендарну малу капу из бријенске школе, како би га војници Петог пука лакше препознали. Пришавши им сасвим близу, раскопча реденгот и рече: „Ако међу вама постоји војник који би хтео да убије цара, ево ме!“ Капетан Рандон из Гренобла повика: „То је он! Пали!“ Ниједна пушка није опалила. После неколико секунди страшне тишине заорио се узвик: „Живео император!“ Привучени неодрживом харизмом овог човека, војници му појурише у сусрет, радосно ви-

чући и машући капама, тражећи да га додирну. Када се вратио својим пратиоцима, Наполеон је рекао: „Све је сређено. За десет дана бићемо у Тиљерију.“ Заиста, већ следећег дана под његов је барјак прешао и Седми пук. „Пре Гренобла био сам пуки авантуриста. После Гренобла био сам кнез“, сећао се Наполеон, касније, на Светој Јелени.

Покушавајући да спаси бурбонску лозу, краљев брат гроф Д'Артоа одјуррио је у Лион да се стави на чело војске у том граду. Поред њега био је некадашњи Наполеонов маршал Макдоналд. После смотре, маршал је одржао ватрен говор и повикао: „Живео краљ!“ Завладао је мук. Гроф приђе једном од војника и замоли га да поведе узвик лојалности краљу. Опет завлада мук. Гроф седе у кочију и побеже у Париз. Исте вечери грађани Лиона приредили су Наполеону свечани дочек.

Сада је Луј XVIII послао маршала Мишела Неја, „најхрабријег међу храбрима“, да зароби узурпатора. „Ваше величанство, донећу га у гвозденом кавезу,“ обећао је маршал. „Нисам му тражио да то каже. Наполеон у гвозде-

ном кавезу? Па, не бих волео да имам такву птичицу у својој соби,“ рече краљ.

Како се приближавао Наполеону, маршалов ентузијазам је слабио. У Паризу је већ почело колебање, а ни краљ није показао жељу да пође с војском у борбу. Поред тога, Нејова жена често се у сузама враћала са двора, јер су потомци старог племства омаловажавали добродушну маршалицу чија је мајка била собарица. Онда је добио Наполеонову поруку: „Дођите к мени у Шалон. Примите вас као оног дана после Бородина.“ И маршал се вратио свом цару. „Вихор ме је захватио и ја сам изгубио главу. Сурвао сам се у провалију, као што сам, често, упадао пред топовским ждрелима“, признао је касније Неј. Тих дана кружио је по Паризу шаљиви памфлет у којем Бонапарта поручује краљу да му не шаље више војника, пошто их већ има довољно.

Током ноћи, 19. марта, краљ је напустио Париз. Један његов ковчег уснут је украден, па се поверио Макдоналду: „Оно за чим највише жалим је-

су моје папуче. Већ су се обликовале по мојој ноzi.“ Путујући даље у Белгију, сигурно је помишљао на Велику револуцију и неуспело бекство свог брата Луја XVI у Варен. Ујутро, 20. марта 1815. године, стара Наполеонова послуга ушла је у Тиљерије да припреми царске одаје, а са тепиха уклони љиљане (симболе краљевства) пришивене преко пчела (симбола царства). Увече, праћен светином, Наполеон је ушао у Париз. „Историја потврђује – и то ће ме прославити – да ми за свргавање Бурбона са престола није била потребна ни многобројна војска, ни флота; није ми била нужна ни помоћ краља Мираа, ни подршка Аустрије. Револуција 20. марта извршена је без завере и издајства; ја нисам желео да се пролије ни кап крви; ја сам забранио да се опали иједан пушчани метак! Народ и војска довели су ме у Париз! То су извели војници и млађи официри; народу

и војсци дугујем за све“, казао је Наполеон. Почела је чувена „владавина сто дана“, чији се последњи чин одиграо на бојном пољу код Ватерлоа.

БИТКА

„Прошао сам целу Француску, био сам унесен у престоницу на рукама грађана, уз опште одушевљење; али, чим сам ступио у њу, као на знак чаробног штапа, сви се окренуше од мене и охладише према мени“, тако је једном приликом Наполеон прокоментаришао почетак своје друге владавине. Иако у начелу тачна, ова је оцена имала своје мањкавости. Прво, Наполеон није прошао „целу Француску“ – на северу, недалеко од границе са Белгијом, Французи су молили краља да остане ту и да се с њима бори против Наполеона као узурпатора. Побуна је букнула на југу и у традиционално ро-

јалистичкој Вандеји, па је Наполеон морао део своје војске да пошање у бунтовне француске покрајине – део који је могао да преокрене битку код Ватерлоа, како је и сам касније говорио. Друго, нису се сви његови бивши сарадници обрадовали обнављању царства. На пример, од 20 маршала који су били у Француској, 11 их је подржало свог некадашњег господара, а у Тиљеријама су га дочекала само двојица – Даву и Лефевр. Нису га подржала ни сва браћа. Луј, некадашњи „добри краљ“ Холандије, није желео да зарад авантуре старијег брата угрози право свог сина на холански трон. Ипак, Наполеон је имао снажну подршку међу официрима, подофицирима и војницима, посебно међу онима које је краљ прогласио „прекобројнима“ и „послао на улицу“ с малом или никаквом пензијом. Јаку подршку уживао је и међу сељацима, који су страховали да ће им

Наполеонов повраћац с Елбе,
слика Шарла Сјејбена

племићи и свештеници одузети земљу, на коју су сељаци стекли право у току револуције. Захваљујући подршци својих војника и француских сељака, Наполеон је поново владао. Та власт, како је проценивао Наполеон, није могла да буде апсолутна као некада.

Француски цар се нашао пред два изазова. Морао је да убеди европске силе да одустану од рата против Француске и да убеди Француску, у којој су се либералне идеје све више супротстављале ројалистичким и бонапартистичким уверењима, да га прихвати као легитимног владара. Наполеон је покушао да ове изазове реши једним заједничким кључем: да се прикаже као уставни монарх, који одбацује апсолутну власт и жели да осигура трајни мир.

Да би успео у свом науму, позвао је угледног либерала Бенжамена Констана да напише нови устав. Констан – који је на вест о Наполеоновом повратку са Елбе написао: „Он се поново вратио, тај човек обојен нашом крвљу! Он је други Атила, други Џингис Кан, само грознији и мрскији јер на располагању има средства цивилизације” – прихватио је Наполеонов позив да дође у Тиљерије. Либерални интелектуалац није успео да одоли снази Наполеонове харизме. Одушевљен разговором са царем, верујући да ће Бонапарта Француској гарантовати слободе, прихватио се писања највишег правног акта. Из његовог пера рођен је Асте additionel (Додатни члан), назван тако због Наполеонове жеље да тај нови устав не замени, него у извесној мери

измени законодавство прошлих, славних дана Француског царства. Тако је цар, макар привремено, пристао на компромис са либералима и покушао да се прилагоди новим политичким струјањима у земљи којом је некада неприкосновено владао. Додатни акт, међутим, није задовољио ни тврде бонапартисте, нити доследне либерале. Констан је тврдио да се Наполеону може веровати, јер је пристао на нови устав у часу када је „поседовао диктатуру и кад је, да је желео деспотизам, могао покушати да је задржи.” „Могло би се рећи да такав напор није био у његовом интересу... али није ли то исто као рећи да се његов интерес подудара с општом слободом? И није ли то разлог за поверење”, писао је творац Додатног акта.

Истовремено, предузима се и дипломатска иницијатива. Првог априла 1815. године Наполеон пише своме тасту у Беч: „Пошто је трајни мир преко потребан, то ми највише лежи на срцу да га помажем свим својим силама. Али нарочито ми је стало да останем у добрим односима са Вашим Величанством”. Четири дана касније упућује циркуларно писмо свим владарима: „Пошто су свету пружени призови великих битака, биће веће задовољство ако се одсад буде знало само за једну утакмицу и то у ширењу благодети мира, само за једну, свету борбу – за срећу народа. Француска радосно и отворено објављује тај племенити циљ свих својих жеља. Љубоморна на своју независност, она ће се у својој политици руководити непоколебљивим начелом најодлучнијег поштовања независности других народа. Ако се с тим, као што сам срећан да верујем, подудара и лично расположење и мишљење Вашег Величанства, онда је општи мир осигуран за дуга времена, и праведност, која је нашла свој израз у данашњим границама разних држава, биће сама довољна да чува овај мир.”

Не обазирјући се на Наполеонова писма – Метерних их је нестворена враћао француским дипломатама – Британија, Русија, Пруска и Аустрија

Фердинанд IV краљ Напуља и Сицилије

Маршал Мира у бици код Абукира

са својим савезницима спремале су се за рат. Мада је такозвана Седма коалиција брзо склопљена, припреме армија за операције текле су спорије. Једино је британско-холандска армија чекала спремна у Низоземској. Зато је руски цар у Бечу, свестан да ће његовој војсци бити потребно много времена да из удаљене Пољске стигне до Рајне, угледавши енглеског војсковођу, војводу од Велингтона, победника над француским трупима на Пиринејском полуострву, који је на Бечком конгресу заменио лорда Каслреја, рекао: „Поново је на Вама да спасите свет.“

Ни Наполеон не седи скрштених руку, али припреме за рат скрива меденим речима о миру. За рат му је потребан новац и он га налази, на доне-

кле неочекиваном месту. Наиме, амстердамске банке дале су Наполеону сто милиона франака, с каматом од 7 до 8 процената, што је још једна потврда да у пословању нема виших интереса од профита. Његов највернији маршал Луј Даву, сада као министар рата и војни гувернер Париза, убрзано спрема нову „Северну војску“, од 128.000 бајонета.

Даву зна да једна од тајни Наполеонових победа лежи у његовој неприкосновеној власти у земљи. Господар Француске господар је на бојном пољу. Министар унутрашњих послова у Наполеоновој влади, Лазар Карно, чувени „организатор победе“ из 1793. године, предлагао је ванредне мере: да наоружају занатлије и сиромашне грађане и од њих створе многобројне је-

Маршал Мира

динице Народне гарде, као што су то у време Француске буржоаске револуције учинили јакобинци. Наполеон није прихватио ове предлоге. Он још није желео да скине маску уставног монарха. На првој седници нове скупштине говори: „За ова три месеца мене су прилике и поверење народа снабдели неограниченом влашћу. Данас је испуњена најватренија жеља мога срца: оснивам уставну монархију, јер су људи немоћни да осигурају судбину народа; то могу само устави.“ Истовремено, свестан да га нове процедуре спутавају и да му политички противници везују руке које би хтеле да чврсто држе власт у држави, јадикuje: „Мене гурају на пут који није мој, слабе ме, окивају. Француска ме тражи, али не може да ме нађе.“

Ратни планови

Седма коалиција сковала је ратни план чија је суштина била у томе да се Француска нападне великим снагама дуж целе њене источне границе, с тим да правци напада конвергирају ка Паризу. Два главна правца напада водила су из јужне и средишње Немачке преко Рајне ка Паризу, док су помоћни правци напада водили из северне Италије преко Лиона ка Паризу, из Лигурије према Тулону и Марсељу и из Белгије ка Паризу. Главни правци напада поверени су аустријској и руској војсци, од којих је свака бројала по 200.000 војника, под командом аустријског фелдмаршала Шварценберга и руских генерала Вицингеродеа и Варклаја де Толија. Из северне Италије ка Лиону наступао је аустријски генерал Фримон са око 40.000 људи, а ка Марсељу напoлитански генерал Онасco са близу 35.000 бајонета. Из Брисела ка Паризу требало је да маршира Велингтонова британско-холандска армија од око 106.000 људи, а уз њен леви бок пруска армија под Блихером, са око 120.000 војника. Један додатни пруски корпус (25.000 војника), размештен у Луксембургу,

био је задужен да обезбеди комуникацију са руском и аустријском војском. Поред тога, Шпанија и Португалија обећале су да ће мобилисати око 80.000 војника и напасти преко Пиринеја.

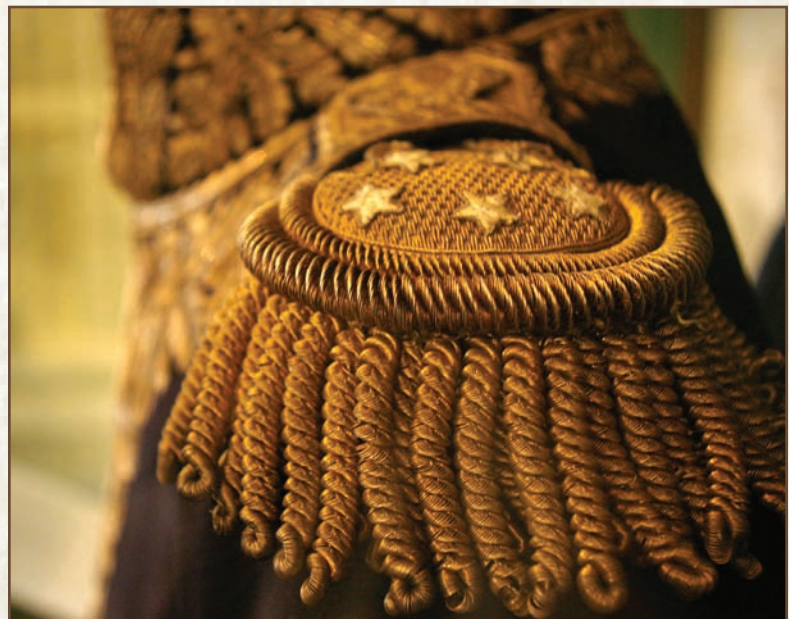
План је био добро осмишљен, али спровести га у дело није било једноставно. Мобилизација шпанске војске прилично је каснила, а кретање руске и аустријске војске било је споро. За концентрацију свих снага на француској граници требало је сачекати неколико месеци, а само су Велингтон и Блихер били спремни за акцију. Њих двојица су се састала у Тирлему, 3. маја 1815. године, да би размотрили шта им је чинити. Плаховити Блихер био је, као и увек, спреман за напад и наговарао је Велингтона да две војске заједно нападне Французе већ почетком јуна, док је опрезни Енглеz сматрао да је паметније да чекају долазак Аустријанаца и Руса. Блихер би, иначе, радије нападао заједно са Шварценбергом, али га је спорост аустријског фелдмаршала подстакла да ближе сарађује са Велингтоном. Двојица генерала договорили су се да, уколико Наполеон нападне први, помогну један другоме и делују пре као једна, него као две одвојене армије. Био је то судбоносан договор.

Пред Наполеоном су биле две могућности: прва – да буде у стратегијској дефанзиви, јача своју војску и припрема одбрану док чека да армије Седме коалиције продру у Француску и, друга – да преузме иницијативу и први нападне. Прва опција није била Наполеону по вољи. Он је преферирао напад. Много пута до тада победио је бројчано надмоћније непријатеље, тако што је њихове разједињене ар-

мије нападао једну по једну. Будући да су његови непријатељи могли да окупе више од 600.000 војника, али тек крајем јула, и да су тренутно једину непосредну опасност представљале британско-холандска и пруска армија, Наполеон је одлучио да са главнином своје војске крене у Белгију, потуче Блихера и Велингтона и да се затим баци на аустријску армију.

Имао је и чиме да нападне. Насупрот неким тврдњама, Француска је 1815. године имала значајне војне ресурсе. Француски цар очекивао је да под тробојком окупи војску од око 400.000 људи, за шта му је било потребно време које је покушао да купи дипломатијом. Припрему целокупне француске оружане силе Наполеон је поверио једном од својих најспособнијих сарадника, маршалу Лују Давуу министру рата у влади „сто дана“.

Наполеон и Даву конституисали су осам армија. Највећа међу њима, Северна армија, којом ће командовати лично Наполеон, имала је 128.000 војника и задатак да наступа ка Белгији. Шест знатно мањих армија упућено је на француске границе како би на њима сачекале долазак непријатељских војски, задржавале их док Наполеон не постигне одсудну победу у Белгији и тиме добије прилику да Северну армију ангажује на другим правцима. За

Детаљ француске маршалске униформе

команданте ових „минијатурних“ армија именовани су способни француски генерали. Генерал Рап добио је команду над Рајнском армијом од 23.000 људи и задатак да задржава главнину аустријске војске, чији се долазак очекивао у другој половини јуна. Армија Жире са само 8.400 војника под командом генерала Лекурба требало је да одмери снаге са три корпуса аустријске војске. Маршал Сише, са око 23.500 војника Алпске армије, требало је да се супротстави аустријској војсци од 40.000 људи у Савоји. Маршал Брин са Варском армијом од само 5.500 војника требало је да блокира пут скоро пет пута бројнијој наполитанској армији која је нападала из Лигурије. Генерали Декан (на челу Армије источних Пиринеја од 7.600 људи) и Клозел (командант Армије западних Пиринеја, са 6.800 војника) налазили су се на могућим правцима напада шпанско-португалске војске. Отежавајућа околност за Наполеона била је ројалистичка побуна на западу земље. Ради гушења ове побуне морао је да пошаље 10.000 војника под командом генерала Ламарка у Вандеју. Била је то осма, Западна армија. Још 20.000 војника остаће под командом маршала Давау у Паризу, припремајући одбрану престонице.

Наполеонов план за операције у Белгији био је једноставан и – у знатној мери – већ виђен. Северна армија прећи ће реку Самбру, одвојити Блихеру од Велингтонове армије, потући их одвојено у две одсудне битке и затим одбацили Блихера у Немачку, а Велингтона у море. Ради остварења овог плана, он ће Северну армију поделити у три колоне. Лева ће примити борбу с Велингтоном, десна с Блихером, а средишња ће по потреби моћи да притекне у помоћ левој или десној колони, остварујући привремену преоход француске армије над пруском или британско-холанском, у одсудној бици. План се заснивао на Наполеоновој добро познатој стратегији средишње позиције, коју је овај војсковођа први пут применио 1796. године у Италији, ка-

да је успео да своју армију уклони између аустријске и армије Пијемонта. Задржавајући Аустријанце помоћним снагама, главнином је потукао и из рата избацио Пијемонт, а затим је све снаге усмерио ка аустријској војсци. Стратегија средишне позиције била је, дакле, тако осмишљена да се француска армија, мања од укупних непријатељских снага, маневром доведе у позицију која дели непријатељске снаге на два дела, изненади их и порази засебно, на одвојеним бојним пољима на којима ће Французи имати надмоћ. Велингтон је овај план прозreo, па је почетком јуна 1815. године узвикнуо: „Тако ми Бога! Мислим да ћемо Блихер и ја умети да обавимо овај посао.“ Исход рата није демантовао британског милорда, али ток рата јесте. Велингтон је до победе дошао са руба пораза. Толика је била снага Наполеоновог ратног генија.

Наполеонова армија

Северна армија састојала се од пет корпуса, коњичке резерве и Гарде (ранга корпуса). Укупно је имала 128.000 људи, подељених у 175 батаљона, 180 коњичких ескадрона и 50 артиљеријских батерија са 366 топова. Мада су неки Наполеонов биографи узроке његовог пораза на пољу код Ватерлоа тражили у неискуству и недовољној обучености војника регрутованих у Северну армију, чињеница је да је Северна армија била најискуснија

Коњички официр Царске гарде

војска којом је Наполеон командовао још од битке код Фридланда 1807. У њеном саставу било је мало потпуно нових регрута које је требало обучавати. Такође, у њој није било савезничких јединица сумњиве лојалности, слабе мотивисаности и недовољне спремности за борбу, као што је то био случај у ратовима 1812. и 1813. године. Већина војника већ је учествовала у ратним операцијама 1813. и 1814. године, а нису недостајали ни ветерани из рата у Шпанији и других Наполеонових ратних подухвата. Најискуснија је, наравно, била Наполеонова Стара гарда, елитна јединица ове армије. Било је довољно искусних старешина у свим јединицама, а многи међу њима били су прекаљени ратници, Наполеонов стари саборци.

Избор команданата корпуса био је веома добар. На чело Првог корпуса (око 20.000 војника) постављен је гене-

рал Жан Батист Друе, гроф д'Ерлон (1765–1844), искусан ратник, учесник великих битака код Цириха, Хоенлиндена, Аустерлица, Фридланда, Виторије и Тулузе, у којима је предводио бригаде и дивизије. Другим корпусом (око 25.000 војника) командовао је генерал Оноре Шарл Мишел Жозеф Реј (1775–1860), Наполеонов саборац још од Тулона (1793). Генерал Доминик Жозеф Рене Вандам (1770–1830), јунак Аустерлица, добио је Трећи корпус (око 20.000 војника). Командант Четвртог корпуса (око 15.000 војника) био је генерал Морис Етјен Жерар (1773–1852), кога је Наполеон једном приликом уврстио међу три најспособнија француска командната. Шестим корпусом (око 10.000 војника) комадовао је генерал Жорж Мутон, гроф де Лобау, који се храбро борио у скоро свим Наполеоновим ратовима, посебно се истичући у великим биткама код Аустерлица, Јене, Ејлаве, Фридланда, Асперна, Ваграма и Дрездена.

Сваки од тих корпуса био је армија у малом. У свом саставу имали су штаб, три или четири пешадијске дивизије, једну хусарску (лаку) или драгунску (средњу) коњичку дивизију, неколико артиљеријских батерија, одред инжењераца, властиту логистику и санитет. Корпуси су били једна од тајни Наполеонових победа. Овако састављени били су способни да се супроставе читавим непријатељским армијама – често да их задржавају до доласка појачања, а понекад и да их победе. Најпознатији пример је битка код Ауерштета (1806), у којој је корпус маршала Давуа поразио једну половину Пруске армије истог дана када је Наполеон код Јене са главнином Велике армије потукао њену другу половину. Корпусна организација омогућила је Наполеоновој армији да се креће по деловима довољно снажним да се одбране од изненадног напада. Велика армија брже се кретала и боље снабдевала, а пред одлучујућу битку лакше је концентрисала све своје снаге од армија других земаља. Наполеон се и сам хвалио да његова војска маршује одвојено, али се бори удружена.

Коњичка резерва Северне армије имала је четири мања коњичка корпуса, састављена од по две коњичке дивизије и батерије коњичке артиљерије. Царева Гарда (око 20.000 војника), елитни корпус, састојала се од три пешадијске дивизије – Старе, Средње и Младе гарде, две дивизије гардијске коњице (лаке и тешке) и гардијске артиљерије, која је заједно са артиљеријском резервом имала 118 оруђа. Наполеон је овом силом располагао преко Царског главног штаба, у којем је радило 600 официра.

Маршал Сулџ на смоштри

Северна армија, по Наполеоновој замисли, нападаће у три колоне. Левом, у чији састав ће ући д'Ерлонов и Рејев корпус, командоваће маршал Мишел Неј. Десном, састављеном од Вандамовог и Жераровог корпуса, командоваће маршал Емануел де Груши. Иза њих, кретаће се колона под Наполеоновом командом, а чиниће је Лобауов корпус, Гарда и тешка коњица из коњичке резерве.

„Осећање војске није патриотизам, није одушевљење, него разјареност против непријатеља из љубави према императору”, записао је у ратном дневнику француски генерал Фој. Један другачији војник, дезертер, друкчијим речима описује исту слику; бежећи из војске каже о Наполеону верним војницима: „Ови људи су махнити.”

Једна пукотина, ипак, назирала се у темељу ове армије. Њу су чинили људи који су после пораза 1814. остали одани Наполеону и које је краљ истерао из војске или их ставио на распо-

Волџижер Наполеонове војске

лагање са половином плате, али и они који су прихватили да служе краљу и тек када је краљ побегао из Француске 1815. поново су прешли на Наполеонову страну, неки међу њима прилично невољно. Између ове две групе људи постојало је велико неповерење које се претакало у отворену сумњу, а реч „издаја“ лебдела је над овом армијом.

Наполеон је сигурно приметио ову рану на ткиву његове армије и покушао да је залечи. У том светлу постају јасни критеријуми по којима је Наполеон бирао своје најближе сараднике у Северној армији.

За начелника царског штаба Наполеон је одабрао маршала Николу Султа, војводу од Далмације, одличног стратега и искусног армијског команданта, који је под Лујем XVIII био министар рата, али се ипак вратио свом некадашњем господару. Наполеон је ценио Султа и са њим се саветовао чешиће него са већином својих маршала. Султ, навикнут на командатске дужности, био је, показаше се, лош начелник штаба, много лошији од маршала Луја Александра Бертјеа (1753–1815), легендарног начелника Наполеоновог штаба из времена великих победа. Али, Бертје 1815. године није подржао ни Наполеона ни Луја XVIII. Уместо рата, изабрао је да се скраси у тазбини у Бамбергу. Погинуо је испавши кроз прозор виле у Бамбергу. Једни су говорили да је намерно гурнут да се не би придружио Наполеону, други да је скочио због гриже савести, што он, који је био уз Наполеона у свим ратовима, сада није у француској војсци, а трећи да се једноставно оклизнуо и пао док је, претерано нагнут, гледао с прозора марш пруских пукова ка Француској. Каква год била истина, најбољи штабни официр Француске није био уз Наполеона и овај се задовољио Султом.

Маршалу Неју поверена је дужност која далеко превазилази његову компетенцију. Овај „најхрабрији међу храбрим“ француским војсковођама импоновао је војницима својом неустрашивошћу и они су га следили. Ње-

гово име било је славно, посебно због херојског командовања заштитницом приликом повлачења кроз снегом и ледом оковане руске степе 1812. године, али у погледу стратегије и теорије ратне вештине, овај маршал поседовао је скромна знања. Наполеон је понекад говорио да је Неј о ратној вештини знао колико и последњи мали добовшар који се прикључио његовој војсци. Нејово је име, међутим, било најславније међу именима Наполеонових сарадника који су 1814. прихватили да служе Луја XVIII, а 1815. године поново искажали оданост Наполеону.

После Ватерлоа многи су узроке пораза видели у овим именованима. Често се писало о томе да би исход рата вероватно био другачији да су на бојном пољу уместо Неја и Грушија били маршали Луј Даву и Луј Габријел Сише. У одбрану Наполеоновог избора може се рећи да је њему Даву, као апсолутно одан човек с великим искуством у организовању војске, био потребнији у Паризу, да бди над политичким противницима и припрема нове јединице. Не сме се сметнути с ума да је Наполеон тек преузео власт и да није стигао да је учврсти. Побуна или некакав државни удар могао је да оконча његову нову владавину и пре одлучујуће битке, чим цар оде из Париза. После Ватерлоа управо је Даву осујетио Блихерову намеру да зароби Наполеона. С друге стране, заиста је постојала потреба да се на француске границе пошаљу изврсни команданти, због опасности која је претила и чињенице да је Француска могла да издвоји мале снаге за њихову одбрану. Сише је добио команду над Алпском армијом не само зато што је био способан војсковођа, већ и зато што је одлично познавао тај терен. И, заиста, он се и овога пута одлично показао. Пославши помоћ Армији Жире је, са преосталих

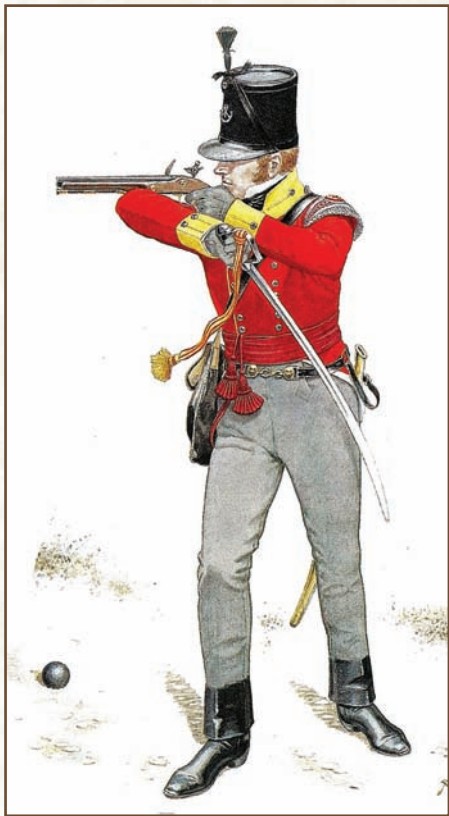
17.000 војника, продро у Савоју, освојио је и спречио продор 40.000 аустријских војника у Француску. Тек 30. јуна (дакле, после Ватерлоа) потписао је примирје са Аустријанцима и повукао се у Лион.

Савезничке армије

Велингтонова армија није била ни изблиза тако добра као Наполеонова. Била је састављена од војника различитих националности, а британски војници чинили су једва трећину њеног састава. Британско-холандска армија имала је око 106.000 људи, подељених у 133 батаљона, 109 коњичких ескадрона и 34 артиљеријске батерије са укупно 216 оруђа. Многи војници никада нису били у рату, а неки официри и војници, на пример Холанђани, Белгијанци и Ханверци, били су дуго Наполеонови поданици или савезници, па је и њихова оданост Британији била под знаком питања. Најискуснији са-

Белгијска пешадија, гренадир и официр

Британски официр

став Велингтонове армије била је Пета дивизија, којом је командовао сер Томас Пиктон. Велингтон је на располагању имао и две елитне јединице британске војске, Краљевску коњичку артиљерију и Северне британске драгуне, најлепшу британску коњицу познатију под називом Сиви Шкоти.

На почетку похода, главне Велингтонове снаге од 89.000 војника биле су подељене на два корпуса, коњицу, резерву. Принц Виљем Орански (1792–1849) командовао је Првим корпусом састављеним од две британске и две холандско-белгијске дивизије, нешто коњице и 36 топова – укупно око 31.500 људи. Принц је био млад, али храбар, а команданти дивизија били су способни генерали Кук, Алтен, Шасе и Перпонхер-Седлницки. Овај корпус налазио се око Брен ле Конта.

Другим корпусом командовао је британски генерал Роланд Хил (1772–1842). Овај корпус састављен од по једне британске, хановерске и холандско-белгијске пешадијске дивизије, хановерске коњице и 40 топова – укупно око 27.000 људи, био је разву-

чен у великом троуглу чија су темена били градови Монс, Гент и Ипр.

Коњица којом је командовао Хенри Виљам Пеџет, лорд од Аксбриџа (1768–1854) имала је око 11.800 људи и била распоређена око града Ниновеа у источној Фландрији. Велингтон, чији се штаб налазио у Бриселу, задржао је резерву под својом командом. Резерву су чиниле две британско-холандске дивизије, контингенти из Насауа (око 2.900 војника) и Брауншвајга (око 7.000 војника) – укупно око 23.000 људи и 56 топова. Поред ових главних снага, Велингтон је 13.000 војника распоредио у околне градове, како би заштитио комуникације између Брисела и лука на Ламаншу, пре свих с Антверпеном и Остендеом, из којих би британска флота евакуисала његову армију у случају ратног неуспеха.

Пруска армија, претходних година реформисана по узору на француску, састојала се од четири корпуса под непосредном Блихеровом командом и једним корпусом под командом генерала Клајста фон Нолендорфа (1762–1823) који је, распоређен у околини Луксембурга, био задужен за одржавање везе са главним савезничким снагама (аустријским и руским). Снаге под непосредном Блихеровом

Британски војник

командом имале су око 117.000 војника, распоређених у 132 батаљона, 135 коњичких ескадрона и око 40 артиљеријских батерија. Корпуси су били подљени на бригаде (не на дивизије као у Наполеоновој армији). Свака бригада имала је три пешадијска пука, са по три батаљона, док су коњичке бригаде имале по два ескадрона. Коњичка и артиљеријска резерва нису постојале, него су све снаге биле распоређене у корпусе, што је представљало потенцијалну „Ахилову пету“ у одсудним биткама какве је наметао Наполеон.

Велики део пруске пешадије чинили су добровољци из средње класе организовани у ловачке јединице (Jäger) и народна милиција (Landwehr) регрутована међу сеоским становништвом. Језгра јединица ловаца и ландвера чинили су искусни официри и подофицири, али су војници у већини случајева били или голобради младићи, многи млађи од 17 година, или људи старији од 45 година. Јединице ландвера нису биле довољно добро опремљене; недостајало је оружја, униформи и обуће. Бољку Блихерове армије представљао је и мали број артиљераца и недовољно тешких коњаника. Али, пуковима које је предводио Блихер никада није недостајало морала и фелдмаршалов се жар преносио на његове војнике. Блихер је био рођени вођа, омиљен међу војницима, који су га звали „Тата Блихер“ или „Стари напред“. Његова способност да осоколи војнике, да их охрабри и из њих извуче максимум снаге била је легендарна. Неук у штабним пословима и лош познавалац ратне вештине, али необично срчан за своје позне године (Блихер је на Ватерлоу имао пуне 72 године), импоновао је својим официрима и војницима, које је називао децом, и умео је да цени помоћ начелника свог штаба, генерала Аугуста фон Гнајзенауа. Осим ватреног патриотизма, Блихер је имао и лични мотив за борбу против Наполеона. Овај старац страсно је мрзео славног Корзиканца, вероватно због понижавајућих пораза које је он нанео и Прусској и Блихеру лично. Пошавши у рат 1815. године, Блихер се зарекао да ће ухватити Наполеона и

Униформе бриџанске војске

обесити га. Зато је непрекидно инсистирао на нападу и Велингтону је било потребно много дипломатског такта да убеди пруског колегу да се у напад не креће пре 12. јула. За разлику од Блихера, Гнајзенау је био англофоб. У току Америчког рата за независност ратовао је као најамник на британској страни и од тада није био склон Британцима.

Први корпус Блихерове армије имао је око 32.500 војника и налазио се на Самбри. Командант тог корпуса био је генерал-лајтнант Ханс Ернст Карл, гроф фон Цитен (1770–1848), чији је штаб смештен у граду Шарлероа. Овај корпус налазио се управо на оном месту на којем је Наполеон желео да зада први ударац.

Одмах иза Првог, налазио се Други корпус, између Вавра и Амеа, са штабом у Намиру. Корпус је имао 27.000 људи, а командовао им је генерал-мајор Георг Дубислав Лудвиг Пирх I (1763–1830?).

Даље на исток, око Лијежа и Матрихта, Блихер је распоредио Четврти корпус, са око 32.000 војника, под

командом генерала Фридриха Вилхелма фон Билова (1755–1816).

Трећи пруски корпус јачине 25.000 војника на челу са генерал-лајтнантом Јоханом Адолфом фон Тилеманом (1765–1824) налазио се јужно од Другог, у околини Динана и Синеа.

Удружене савезничке армије имале су око 210.000 људи спремних за одсудну битку (не рачунајући Велингтонове гарнизоне дуж комуникација између Брисела и Антверпена) и око 500 топова, скоро два пута више него Наполеонова Северна армија.

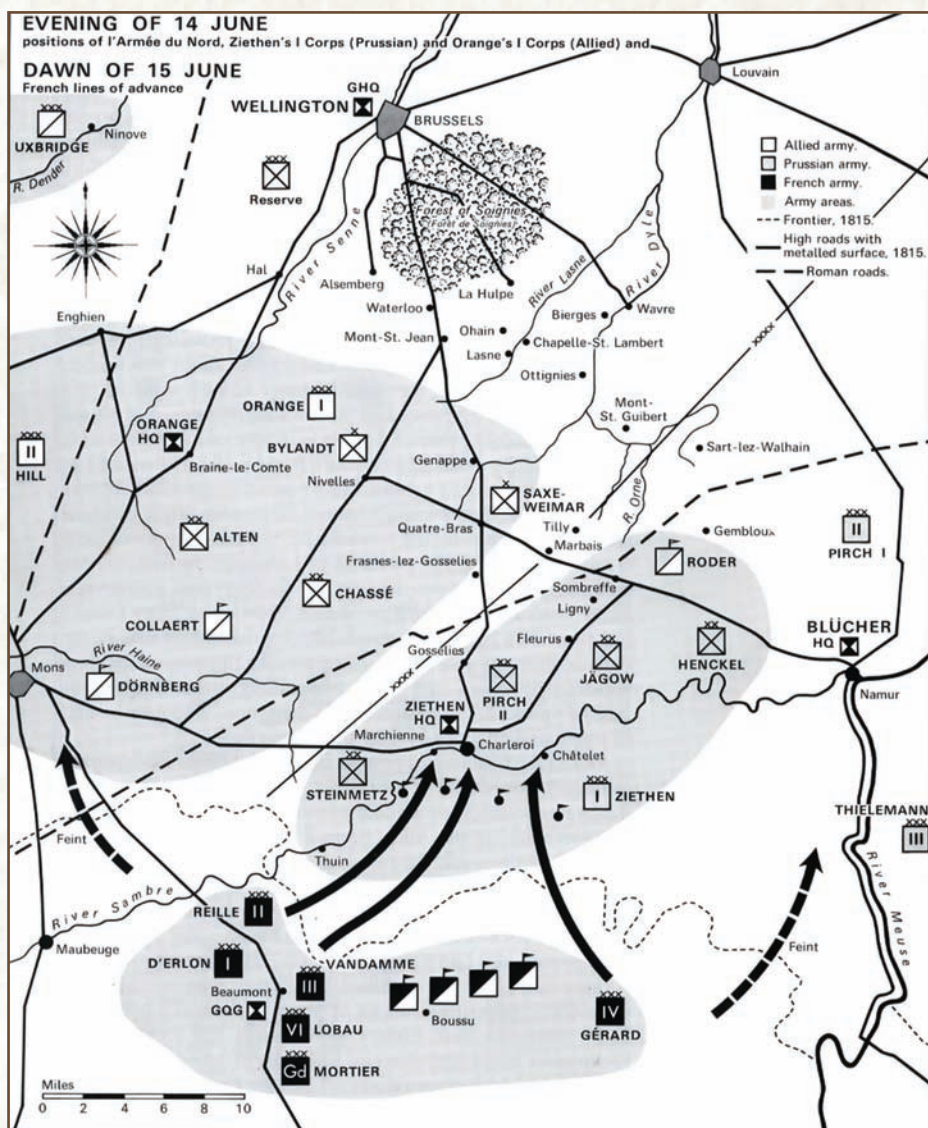
Наполеон прелази Самбру

Да би Наполеон успео у свом науму да одвоји Велингтона од Блихера, било је неопходно да их обојицу изненади, а да би постигао изненађење морао је да осигура тајност. У томе је био ненадмашан. Граница између Белгије и Француске била је затворена – ни путници, ни рибарске барке, нити курири, нико је није могао прећи. Прекинут је и поштански саобраћај. Од 7. јуна ни-

ко није знао где су и шта тачно раде Наполеонови пукови, као да је тешка рука овог војсковође белгијску границу застрла некаквом невидљивом, али непрозирном завесом. Као и у многим ратовима до тада, тајност покрета његове војске била је загарантована.

Наполеон је груписао Северну армију у околини Бомона, иза шуме која му је послужила као параван. Истовремено, гарнизони из Лила и Данкерка демонстрирали су напад на лажном правцу, према Остендеу, као да Наполеон намерава да одвоји Велингтонову армију од лука на Ламаншу. Права намера била је да Велингтон збије своје редове према мору и направи Наполеону простор за уклињавање између британско-холандске и пруске армије. Иначе, Наполеон је предвиђао да ће прва битка бити с нестрпљивим Блихером, који је патио од „хусарског комплекса“.

Извиђачи 1. пруског корпуса приметили су ватре у француским бивацима у ноћи 13. јуна, али је генерал Цитен сматрао да је довољно предузети

Почетак Наполеоновог похода

мере опреза, не извештавајући Блихера ни о чему. Веллингтон је тај дан провео на такмичењу у крикету, флертујући с младом лејди Џејн Ленокс. Следећег дана савезници су чули само гласине о Северној армији, од којих су неке пуштали Наполеонови шпијуни.

Француски цар наредио је својој армији покрет 15. јуна у 2 сата и 30 минута после поноћи. Претходног дана, одржао им је ватрени говор: „Војници! Данас је годишњица Маренга и Фридланда, битака које су одредиле судбину Европе. Тада, као и после Аустерлица, били смо исувише даржљиви. Веровали смо обећањима принчева које смо оставили на престолима. Данас, удружени против нас, за-

претили су независности и најсветијим правима Француске. Починили су најнеправеднију агресију. Маршујмо им у сусрет! Војници, мораћемо форсирано на маршујемо, битке да бијемо и опасностима да се изложимо. Али, будемо ли постојани, победа ће бити наша. Права, част и добробит наше земље биће повраћени. За сваког Француза племенитог срца, ово је време за победу или смрт!”

Поход је отпочео једним пропустом маршала Султа и једном издајом, који су нагостили исход рата. Начелник Наполеоновог штаба послао је, у зору 15. јуна, командантима корпуса наређење за покрет, али сваком корпусу по једном куриру. Курир који је носио наређење генералу Вандаму сложио је ногу и није испоручио драгоцену пошиљку. Зато је 3. корпус на марш

креноу са више од 3 сата закашњења и то тек пошто је Лобауов 6. корпус умарширао у Вандамов логор, па је било потребно неко време да се два корпуса одвоје и ускладе. Ујутро, 15. јуна, генерал Жерар је сазнао да је један од команданата дивизија његовог корпуса, генерал Де Бурмон, дезертирао и пребегао Прусима. Занимљиво је да је маршал Даву предлагао Наполеону да овог генерала, кога је сумњичио да је ројалиста и агент грофа Д'Артоа, не прими у армију 1815. године, али је Наполеон ипак одлучио да Бурмону повери једну дивизију.

Први сукоб Француза са генералом Цитеном одиграо се код Туена, 15. јуна. Цитен је организовао одбрану на брзу руку, а повукао се ка Флерију када је уочио да на бојно поље излази лично Наполеон са својом Гардом. Блихер је нешто о Наполеоновом плану могао да наслути на основу Цитеновог извештаја и детаља који су били познати Бурмону, па је наредио да се његови корпуси упуте ка месту Сомбреф, на само 15 километара од Наполеонове армије која се груписала око Шарлероа. Веллингтон је сазнао да су Пруси нападнути на Самбри тек у три сата после подне и, испуњавајући Наполеону жељу, померио мало своју армију на југоисток, ближе мору и даље од места на коме ће Наполеон задати озбиљан ударац пруској армији.

Северна армија успела је да консолидује своје положаје на обе обале Самбре и тада је Наполеон именовao Неја командантом левог крила армије (1. и 2. корпуса и дела гардијске коњице), а Грушија десног крила (3. и 4. корпуса и дела коњице којом је тај маршал и до тада командовао). Под Наполеоновом командом остала је армијска резерва (6. корпус и Гарда).

Отпочео је деликатни Наполеонов маневар – требало је једном заувек одвојити британско-холандску од пруске армије. Зато је Неј добио задатак да са левим крилом Северне армије маршује од Шарлероа ка Бриселу, путем који је водио преко Катр Браа, месташца на раскрсници важних комуникација Шарлероа – Брисел и Намир – Нивел. До вечери, Неј је требало да смести свој штаб у Катр Бра. Грушијев задатак био је да наступа путем који је од Шарлероа водио ка

Флерију и Сомбрефу, у сусрет Блихеру и његовој армији. Армијску резерву Наполеон је груписао око Шарлероаа, чим су Грушијеви корпуси напустили ту варош.

Маршали су кренули на извршење задатка и њихови су корпуси напредовали задатим рутама, али ни изблиза оном брзином на коју је њихов цар навикао. Груши је пред собом имао заштитницу Цитеновог корпуса који се повлачио и, будући да се није осећао превише сигурним у својој новој улози команданта армијског крила, полако је напредовао ка Флерију. Спорост десног крила Наполеона је толико нервирала да је лично одјахао до Грушија како би га убрзао. И заиста, Наполеонова појава деловала је попут муње. Војници похиташе и до вечери, уз повремену борбу, избише у засеоке око Флерија, где се зауставише да проведу ноћ.

Неј је у почетку напредовао брже него што је то чинио Груши. Хитро је одбацио последње пруске одреде на бриселском путу и потом мирно пошао

ка свом одредишту. Међутим, гардијски коњаници који су били на челу левог крила Северне армије известише маршала да је на њих отворена ватра, прво из пушака протурених кроз прозоре сеоских колиба, затим и из топова са узвишења на коме се налазио Катр Бра. Неј је познавао Велингтонову тактику; њих двојица већ су се срела на бојном пољу у рату на Пиринејском полуострву. Стрепећи од могуће заседе коју скривају високе стабљике кукуруза и ражи на оближњим њивама и сумрак који се већ постепено спуштао на заталасану белгијску равницу, Неј нареди левом крилу француске армије да се заустави и припреми ноћење. У поноћ је дошао у Наполеонов штаб да извести господара о свом дневном учинку. Наполеон, који је те ноћи легао да спава сат времена пре поноћи, пробудивши се, упита маршала да ли је заузео Катр Бра, раскрсницу путева од стратегијског значаја. Када је чуо одговор, још једном је објаснио Неју важност тог места и наредио му да га сутра обавезно заузме. Многи су се за-

чудили Наполеоновој смирености. Ранијих година, мислили су његови ађутанти, спопао би га један од оних наступа беса од којих су дрхтали многи краљеви и најхрабрији генерали.

У сваком случају, Наполеон је имао разлога за задовољство. Његова је армија изненадила непријатеље и заузела средишњу позицију. Остало је само да им зада одлучујући ударац.

Велингтон на балу, Наполеон на осматрачници

Док је Наполеон прелазио Самбру и потискивао Цитенов корпус ка Флерију, док је Блихер окупљао своју армију у околини Сомбрефа и спремао се за битку, Велингтон је покушавао да умири становнике Брисела и спречи ширење панике настале због гласина о Наполеоновом нападу – присуством на балу! Те ноћи, 15. јуна, око 9 сати, добио је поруку од Блихера, којом га је стари фелдмаршал обавестио о вели-

Бал војвођкиње од Ричмонда, слика Роберта Александра Хилина

ком надирању Француза и концентрацији пруске армије у Сомбрефу. Веллингтон, ипак, није знао да су француски пукови пред Катр Браом и још увек је мислио да ће главни правац Наполеоновог напада бити на западу. Издао је наређење својој резерви да ујутро крене ка Мон Сен Жану и отишао на бал који је приредила војвоткиња од Ричмонда.

Ујутро 16. јуна, око пола осам, Веллингтон и његов штаб пошли су на југ, ка Мон Сен Жану, иза армијске резерве. Око 10 часова стигао је до Катр Браа, који Французи још нису напали, издао потребна наређења и затим одјахао до Лињија, где се састао са Блихером. Видевши пруске војнике у поретку за битку, распоређене на падинама које су гледале на француске линије, Веллингтон рече Блихеру да би било боље да бар део војника постави у заклон, на супротну падину, како би их заштитио од Наполеонове артиљерије. „Пруски војници воле да имају добар поглед на непријатеље”, одговори Гнајзенау уместо Блихера. Без обзира на неслагања у погледу тактике, британски фелдмаршал обећао је да ће довести део своје армије под Лињи, осим ако и сам буде нападнут.

Наполеон, коме је мало сна било довољно, устао је тог јутра око четири сата и пробудио свој штаб смештен у једном сеоском замку крај Шарлероаа. Прочитао је извештаје својих јединица и издиктирао наређења за Неја и Грушија. Неју је послао опширно наређење, у ком је разрадио двадесет различитих могућности, али с једном суштином – заузети Катр Бра и тиме онемогућити комуникацију између Пруса и Британаца. Грушију је послао кратко наређење, којим га је обавестио да жели лично да заврши напад на пруску армију започет претходног дана. Наполеонова идеја била је да потуче Блихера и да све своје снаге усмери на бриселски пут, порази Веллингтона и тријумфално уђе у Брисел.

У току преподнева 16. јуна, француски цар стигао је до млина код Флерија, одакле је осмотрио пруске поло-

жаје и поље које ће он и Блихер ускоро учинити бојним. Наполеонови инжењерци изградили су за свог војсковођу кружну платформу око куле на млину, са које је, пружајући дурбин, могао да сагледа благо заталасана мирна поља ражи и по њима овде-онде разбацана села и засеоке; два пута, стари римски на северу и новији који се, оивичен са обе стране дрворедима, пружао преко поља и брежуљака од истока ка западу; јаруге на истоку реметиле су питомост овог пејзажа. Видео је и људе у тамнозеленим и плавим униформама, збијене у редове и колоне које се полако крећу; то су били пруски војници који су се припремали за битку.

Наполеон је био задовољан. Ако се икада двоумио да ли да армијску резерву упуту на бриселски пут, према Веллингтону, или ка Блихеру, дилеме више није било. Главним снагама напашће Блихера код Лињија, села које је управо добро осмотрио. Вандамов корпус већ је био у додиру с Прусима, требало је само сачекати да пристигну Жераров корпус и Гарда. Истовремено, Неј ће заузети Катр Бра и до краја дана моћи ће да одсече Блихеру одступницу, управо оним путем који је од Нивела преко Катр Браа водио ка Намиру. Велика битка била је на помолу.

Битка двојице „млинара”

Стари Блихер чврсто је решио да се не повлачи ни за педаљ. До поднева 16. јуна три његова корпуса могла су да приме битку, а у три сата 84.000 пруских војника, међу којима и 8.000 коњаника, са 224 топа, чврсто је држало истакнуте положаје дуж мочварних обала Лињијског потока и десет села и засеока који су им пружали добре услове за одбрану и међу којима је најистуреније било село Сент Аман. Блихер је свој штаб сместио у један млин, удаљен око један и по километар од Лињија. Одатле је пруски фелдмаршал могао непосредно да надгледа десно крило и центар своје армије (Цитенов и Пирхов корпус) и четири моста преко којих ће, тврдо је веровао, морати да пређу Наполеонови пукови. На Бли-

херовом левом крилу налазио се Тилеманов корпус, а наредио је да му се на бојном пољу прикључи и Биллов са својим корпусом. Међутим, Биллов неће стићи до Лињија 16. јуна, јер није ни разумео да треба да похита. Њему је Гнајзенау, водећи рачуна о високој етикецији и не желећи ничим да увреди командантна старијег по чину, послао исувише љубазно наређење, које Билову није указивало на неопходност усиљеног марша ка Сомбрефу и Лињију. Без обзира на овај пропуст, Блихер је на бојном пољу широком нешто више од 11 километара имао на располагању више војника него што се Наполеон надао да ће моћи да уведе у битку.

Битка се са поља ускоро пренела у куће и дворишта. Лињи је убрзо био у пламену. Горела је свака кућа, пожар се протезао с краја на крај села, све до месног гробља. Ватрена стихија прогутала је много лешева и велики број рањеника који су, беспомоћни, остали у запаљеним кућама. Сиви облаци покрили су небо, дим се подизао са земље, а на пољима ражи до којих сунчева светлост више није допирала лежаху непомична тела. Преживели су се борили беспштедно, гоњени међусобном мржњом, стегнутих зуба, сивих лица обливених знојем, крвавих беоњача у којима се огледала смрт, сива попут барутних гасова на устима чађавих топовских цеви. Наполеон у сивом реденготу, Блихер без капе која би покрила његову сиву косу, сваки у свом штабу, један у млину крај Флерија, други у млину недалеко од Лињија. Двојица „млинара” мрели су месо, кости и олово; испод њихових жрвњева – које су додатно убрзавале Наполеонова властољубивост и Блихерова светољубивост – све се претакало у своју супротност: родољубље у мржњу, храброст у убиство, живот у смрт.

Французи су били успешнији. Два корпуса са око 35.000 војника и Грушијева коњица од 12.000 људи чврсто су за себе везали двоструко бројније пруске снаге. Наполеон, који још није употребио Гарду, чувајући своје грена-

дире за завршни ударац, очекивао је да ускоро на бојно поље стигне и маршал Неј или макар један корпус с левог крила Северне армије.

Око 18 часова француском војсковођи се учинило да чује рику Д'Ерлонових топова. На његов миг Царска гарда била је на ногама, спремна за јуриш на пруске редове који су се још увек држали. Међутим, генерал Вандам извештава цара да се нека јединица, још увек толико удаљена да се не може поуздано знати чијој војсци припада, појавила се у позадини 3. француског корпуса, а не на боку пруске војске где се очекивало да стигне Д'Ер-

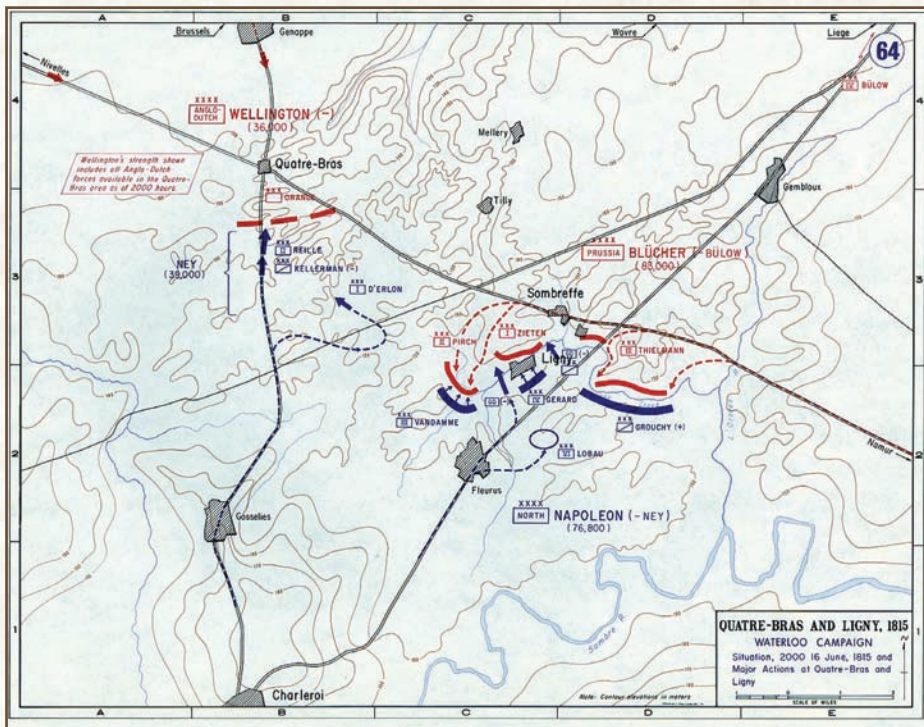
лон. Наполеон зауставља Гарду и усмерава свој дурбин ка селу Вагне, два километра југозападно од Флерија. Требало му је добрих пола сата да утврди да је непозната колона заиста 1. француски корпус. Тек што је издиктирао ново наређење намењено Д'Ерлону, видео је да се овај корпус удаљава од Флерија и одлази у правцу Катр Браа.

Опазивши да је француски напад опозван и да постоји могућност да буде нападнут с бока, Блихер наређује противнапад на исцрпљене Вандамове војнике, који тек што су заузели део Сент Амана. Наполеон изгуби сваку

наду да ће Неј обухватити Пруссе. Његов план није се остварио, али он због таквих ствари никада није очајавао. Био је мајстор импровизације на бојном пољу и своје мајсторство је применио и у овој прилици. Ако не може да обухвати Блихерову армију, пресећи ће је надвоје. У седам увече, распоређена у две колоне, Царска гарда кренула је у напад на Лињи, у средиште пруских положаја, праћена грмљавином 60 топова и тешком гардијском коњицом. Пред том силом сломила се пруска одбрана, исцрпљена вишечасовном борбом. Блихерова пешадија дала се у бекство. Стари фелдмаршал

Бишка код Лињија

Маја бишке код Катр Браа и Лињија

стаде на чело коњице и поведе у последњи очајнички противнапад 32 ескадрона. Француски хирасири зауставише пруску коњицу и нагнаше је у бекство. У општем метежу, Блихеров коњ би погођен, па је, стропштавши се на земљу, пригњечио свог јахача. Сумрак је већ обавио поље код Лињија, а кишне капи квасиле су земљу. Битка је завршена. Пруси су изгубили око 16.000 људи, а Французи око 11.000. Још 8.000 пруских војника је дезертирало. Не знајући каква је судбина снашла Блихера и сумњајући на најгоре Гнајзенау је преузео команду над потученом пруском армијом.

Битка за Катр Бра

Шта се за то време дешавало с Нејом? Због чега је Д'Ерлонов корпус дошао на бојно поље код Лињија и затим, упркос Наполеоновом наређењу, нестало из његовог видног поља? Ова питања захтевају да се вратимо један дан уназад.

Заустављање француског левог крила пре заузимања Катр Браа, 15. јуна, била је једна од највећих грешака које је починио Неј током овог рата. Наиме, Катр Бра је у том часу бранио

само кнез Бернард од Сакс-Вајмара са бригадом из Насауа која је имала мање од 3.000 бајонета и једну батерију од 8 топова. Пред таквом „силом“ стао је тог дана Неј са око 50.000 војника.

Занимљиво је и то да је кнез од Сакс-Вајмара остао на овој важној раскрсници упркос изричитом Велингтоновом наређењу да се цела дивизија генерала Перпонхер-Седлицког, у чијем је саставу била и ова бригада, повуче ка Нивелу, 15 километара северо-западно од места на којем је командант насауских војника остао. Истине ради, није Сакс-Вајмар био усамљен у овом чину мудре непослушности, која је Велингтону помогла да заувек славом овенча своје име. Начелник штаба 1. корпуса британско-холанске војске, генерал Констан де Ребек, у току преподнева 15. јуна одабрао је то место за насауску бригаду и, чим је до њега стигла вест о почетку Наполеоновог напада, послао јој је у помоћ још једну бригаду из исте дивизије. Током ноћи, чим је сазнао да је Наполеон прешао у напад, Велингтон је схватио значај овог положаја и наредио да појачања пођу ка малој војсци из Насауа.

Следећег јутра, 16. јуна, Неј је и даље губио драгоцену време. Пропустио је прилику да заузме Катр Бра то-

ком преподнева, пре него што су додатне британске снаге могле да стигну до овог места. Да је тог дана чак и у 14 часова одлучно напао британско-холандску војску, код Катр Браа би затекао само 12.000 војника и 16 топова. Али, Неј је оклевао.

Тек око два сата поподне, генерал Реј на челу 25.000 војника, подржан јаким батеријама са укупно 60 топова, пошао напред, на Катр Бра, али и даље опрезно, као да га на овој важној раскрсници путева између Намира, Нивела, Шарлероа и Брисела чека читав Велингтонова армија. Истина је била да је само једна дивизија из корпуса принца Оранског држала положај јужно од Катр Браа, од Пјерпоана до Пиромона, две старе фарме чврстих зидова, које су јој послужиле као отпорне тачке. Реј је на ову дивизију послао две пешадијске и једну коњичку дивизију. Французи су успели да освоје Пиромон, али је за освајање Пјерпоана Реј морао да у борбу uvede и дивизију коју је до тада чувао у резерви, на чијем је челу био Жером Бонапарта, Наполеонов најмлађи брат и некадашњи краљ Вестфалије. Холандско-бел-

гијска дивизија издржала је сат времена борбе пре него што је спас потражила у одступању ка шуми Босу, гоњена француском коњицом. У том часу, на бојно поље код Катр Браа сигла је једна холандска коњичка бригада и 8.000 британских војника – Пиктонова дивизија, састављена од прекаљених ратника, а затим и лорд Велингтон лично. Французи, још увек бројно надмоћни, одбацише холандску коњаницу и отеше Перпонхеровој дивизији 6 топова. Пред налетом француске коњице чак је и Велингтон морао да бежи и потражи спас у кари коју су образовали шкотски војници. Француски напад одбили су генерал Пиктон и војвода од Брауншвајга, који се на челу своје војске од 4.000 људи појавио на раскршћу код Катр Браа. Сада је Велингтон имао на располагању 21.000 војника, а појачања су му и даље пристизала, тако да је на крају дана имао око 35.000 људи и 70 топова.

Видевши пред собом јаке британско-холандске снаге, Неј коначно одлучно нападе Катр Бра. Учинио је то на начин на који је једино умео – храбрим нападом у срце непријатељског поло-

жаја, без тактичких финеса, без маневра, полагајући сваку наду у кураж својих војника, њихову срчаност и оштрице њихових сабљи и бајонета. Али, против британске армије сама храброст, без маштовитости и мудрости војсковође, није била довољна.

У међувремену распламсале су се и борбе код Лињија. Наполеон је узалуд очекивао Нејов долазак, јер је маршал у то време водио борбу са Велингтоном. Мислећи да ће главна битка тог дана бити ова, за Катр Бра, Неј ниједну јединицу није послао ка Лињију. Схвативши да од доласка читавог Нејовог крила нема ништа, цар је тражио да се ка Лињију без одлагања пошаље Д'Ерлонов корпус, који се налазио иза Рејовог и који Неј до тада није ангажовао у бици за Катр Бра.

Порука је стигла до генерала Д'Ерлона по једном официру кога је упутио начелник царског штаба маршал Султ. Поштујући Наполеоново наређење, овај генерал променио је правац кретања свог корпуса и журно пошао ка Лињију, али је као дисциплинован официр о овом покрету известио и маршала Неја. Добивши извештај, маршала обузе бес: „У застрашујућој

сам позицији. Борим се са читавом британском армијом и изненада остajem без целог једног корпуса. Бићу уништен! Идите и тражите од Д'Ерлона да дође овде“.

Наполеон је желео да Д'Ерлон обухвати Цитенов корпус избивши на село Вагнеле. Да ли је порука била нечитко написана или је Д'Ерлон погрешно када је командантима дивизија наређивао где треба да иду, тек његов корпус стигао је у близину Лињија, али не у Вагнеле, него у Вагне, иза 3. француског корпуса. Тада га је уочио генерал Вандам, а затим и Наполеон са своје осматрачнице на млинарској кули крај Флерија. Убрзо је у Вагне стигла и љутита Нејова порука да се Д'Ерлон сместа врати назад. Официр који му је донео поруку тврдио је да је и Наполеон упознат са ситуацијом код Катр Браа и да је одобрио измену наређења (што није било тачно). Д'Ерлон је послушао. Тако је у дану када су се водиле две важне битке, код Лињија и Катр Браа, један француски корпус провео маршујући између ова два бојна поља, неиспаливши ниједан метак. Д'Ерлонови војници, исцрпљени у узалудним маршевима, гунђали су: „Издаја!“

Британски баџаљон у каро формацији

Око 17 часова Неј се досетио да му је једна коњичка дивизија остала у позадини, неупотребљена. Гонећи коња у галоп стиже до команданта ове дивизије, генерала Келермана, и нареди му да одмах поведе дивизију у напад. „Господине маршале, имам само једну бригаду на располагању. Остатак дивизије остао је у Фран ле Гослију, како сте наредили“, рече генерал. „Без обзира! Јуришајте с чим имате! Прегазите их! Подржаћу вас с целокупном коњицом која ми је преостала! Идите, одмах!“, одговори маршал.

Келерман поведе у јуриш 8. и 11. хирасирски пук. Ови оклопници прегазише једну бригаду принца Оранског и отеше јој заставу, а њени војници разлетеше се на све стране у покушају да избегну смртоносне ударце сабљама. Хирасири уђоше у Катр Брау и помислише да је победа у њиховим рукама. Неј, међутим, није послао пешадију да подржи напад. Британци се појавише на прозорима сеоских кућа, иза ограда, промолише пушке, безбедни иза својих заклона и осуше паљбу по оклопницима. Подржа их топовска батерија Краљевске немачке легије. Неколико коња паде, коњички пукови се поколебаше, Келерманов коњ би убијен и овај генерал, да би избегао заробљавање, нареди двојици хирасира да га подигну и, држећи га између себе, поведу ка француским линијама. Коњица се повукла и Британци повратише Катр Брау.

Видевши да се његова пешадија комеша и да је довољан један Велингтонов противнапад па да се да убекство, Неј одјаха у прве редове, да их осоколи и у реду повуче на нови положај. Око 6 сати после подне покушао је још једним јуришем да пробије Велингтонову одбрану. На челу својих пукова, са сабљом у руци, без капе на глави како би га војници препознали по густој коси боје ватре, насрнуо је на британско-холанске линије. Узалуд. Велингтону су стигла појачања и снага његове војске нарасла је до 35.000 војника. Војвода нареди противнапад. У тешким борбама британско-холанске трупе повратиле су скоро све тачке свог почетног положаја.

Борбе су коначно утихнуле око девет сати увече. Британско-холанска армија имала је око 5.000 погинулих и

рањених, међу којима је био и војвода од Брауншвајга, Неј око 4.000. Катр Брау је остао у Велингтоновим рукама, али је Неј успео да спречи Велингтона да пошаље помоћ Блихеру. Сазнавши за исход битке код Лињија, 17. јуна у јутарњим часовима, британски војсковођа наредио је повлачење ка Мон Сен Жану и Ватерлоу. Био је то, како добро примећује Жомини, више маневар него напуштање бојног поља, пре узмицање на повољнији положај него повлачење.

Трка до Ватерлоа

Наполеон је 17. јуна добио извештај да се разбијена пруска војска повлачи ка Намиру. Биле су то, у ствари, војне болнице и неколико хиљада дезертера, али не и главнина пруске војске чије су бекство, захваљујући одсуству гоњења, Блихер и Гнајзенау зауставили и претворили у организовано повлачење. Обишао је бојно поље код Лињија, као у неком „летаргичном сну“. Тргао се тек око поднева, када је наредио маршалу Грушију да поведе два пешадијска и три коњичка корпуса (укупно око 33.000 људи) за Блихером, у гоњење.

Маршал Груши није био одушевљен овим задатком. Због закасне Наполеонове одлуке о гоњењу био је у заостатку за Блихером. Сада је требало да открије где се налази пруска армија, потуче њену заштитницу и одбаци њену главнину што даље од британско-холанске армије. Први подаци које су донеле коњичке извиднице говорили су у прилог Наполеоновој претпоставци да ће се Пруси повлачити на југоисток, ка Намиру, па је Груши похитао у овом правцу. Маршал је грешку увидео тек у 10 увече, када су коњаници донели у његов штаб у Жемблуу вест да се главнина пруске армије повлачи на север, ка Вавру. Груши се задовољио тиме да ову информацију проследи Наполеону и да, очекујући царева нова наређења, припреми своје корпусе за покрет у сусрет непријатељу, ујутро 18. јуна. Тако је Блихер добио читав 17. јун да извуче своју армију из борбеног додира с Французима и опорави је од тешког пораза код Лињија.

Неј тог јутра није напао Велингтона, нити је покушао да спречи његово одступање према Мон Сен Жану. Кад

су коњичке патроле известиле Наполеона да је Велингтон у Катр Брау провео читаво јутро, француски цар је увидео каква је шанса за победу пропуштена. Да је са армијском резервом пошао од Сомбрефа према Катр Брау, ухватио би Велингтона у клопку. „Можда још увек није прекасно, ако Неј није дозволио да Велингтон изађе из Катр Брау без борбе“, помислио је. Ускоро је, праћен царским штабом, Гардом и Лобауовим корпусом, изјахао на пут и галопирао ка раскрсници коју његова војска претходни дан није успела да заузме. Стигавши до Нејових положаја, видео је да овај маршал и његова војска не раде ништа – нити се боре, нити су спремни за марш. Наполеону је био потребан читав сат да лево крило Северне армије припреми за потеру за Велингтоном.

Покушавајући да стигне Велингтона, Наполеон је повео своју армију преко поља и њива. Способност француске војске да се брзо креће била је чувена и можда би Наполеон успео да сустигне британско-холанску армију да се његовој вољи није успротивило – време. Почела је јака олуја, киша је земљу претворила у блато, а блато је успорило кретање француске војске, посебно артиљерије и логистике. Велингтонова армија је већ заузела положај код Мон Сен Жана када је Наполеон, у пола седам увече, стигао у крчму Ла Бел Алијанс. У даљини су се видели тек мали трагови присуства непријатељске војске. Желећи да се увери да је ту читава Велингтонова армија, Наполон нареди својим хирасирима да наставе путем који је водио ка Ватерлоу. Видевши француску коњицу, британски артиљерци осуше по њој паљбу из више од 60 топова. Велингтон је, дакле, био ту, у пуној снази. „Нека све јединице заузму положаје, па ћемо сутра видети шта ће се догодити“, рече Наполеон својим сарадницима.

Француски пукови журно су пристизали. Многи војници изгубили су чизме у густом блату кроз које су морали да прођу усиљеним маршем. „Киша је лила и толико натопила земљу да је покрет артиљерије озбиљно доведен у питање. Наши војници провели су ноћ ван склоништа и ниједна пушка није могла да опали,“ приметио је Д’Ерлон. Слично је прошла и Велингтонова армија.

Велингтон је успео да обавести Блехера да ће зауставити своју армију код Мон Сен Жана и дати одсудну битку, уколико постоји могућност да бар један пруски корпус дође британској армији у помоћ. Пруски војсковођа обећао је да ће помоћи, решен да ка Ватерлоу упуту не један него бар два корпуса, а Блехерово писмо с потврдом савезничке оданости стигло је Велингтону 18. јуна у 6 ујутро.

Одложен почетак битке

У зору 18. јуна Наполеон нареди свим јединицама да буду спремне за напад, тачно у девет часова. Киша препада да пада око осам и сунце се проби кроз облаке да обасја поље код Ватерлоа које ће ускоро постати славно.

Наполеон је на бојно поље извео 72.000 војника и 246 топова. Изјахавши на белој кобили Дезире на брдо код фарме Росом, француски војсковођа посматрао је како његова армија узима поредак за битку. Бриселски пут, код Ла Бел Алијанса, делио је француки положај на две целине. Лево од пута налазио се корпус генерала Ре-

ја, чије су три дивизије описивале лук око Игомона, а иза њега Келерманова коњица (две дивизије 3. коњичког корпуса). Иза Келермана налазила се једна коњичка дивизија Царске гарде.

Десно од пута Д'Ерлон је развио четири дивизије свог корпуса. У његовој позадини налазила се Лефевр-Денуотова гардијска коњичка дивизија. Испред Д'Ерлона, поред бриселског пута, разместиће се велика батерија (84 топа), спремна да ватром просече пут кроз британско-холандски центар.

Наполеон је у средини држао резерву, коју је бриселски пут, опет, делио на две целине: две дивизије Лобауовог корпуса образовале су дугу колону с леве стране пута, а с десне у једнако дугој колони беху две коњичке дивизије. На крају тих колона, код Росом, била је Царска гарда и артиљеријска резерва. Источно од фарме Росом, на растојању мањем од једног километра, налазило се село Плансеноа, мало даље на североистоку беше Париска шума, а крај пута од овог села ка Вавру уздизала се капела Сен Ламбер.

Генерал Реј, који се већ борио с Британцима у Шпанији, говорио је да

британску армију треба надиграти маневром, јер су британски војници одлични стрелци и тешко је пробити њихове линије. Британски батаљон борио се у линијском распореду, са 500 војника у два реда, при чему су редови могли наизменично да отварају ватру. Просечни француски батаљон имао је 840 војника, а најчешће је нападао у колони дубокој девет редова, при чему је 180 војника из прва два реда могло да отвара ватру. Осим тога, добро обучени британски батаљон могао је да заломи своја крила, то јест да повије свој распоред с леве и/или с десне стране и испали плотун на бок непријатељског батаљона.

Маршал Султ је за доручком саветовао Наполеону да што пре позове половину Грушијеве војске, јер су људи потребнији у великој бици с британском војском. „Велингтон вас је тукао, зато Вам он и изгледа тако велики војсковођа. А ја Вам кажем да је Велингтон лош генерал, а Енглези лоши војници; све ћемо ми то лако свршити, као овај доручак!”, одговорио је Наполеон, убеђен да ће снаге с којима рас-

Фарма на Мон Сен Жану

полаже бити више него довољне да извојује победу.

Генерал Друо, искусни артиљерац, пожалио се да је земља превише влажна и мека, те да ће блато отежати маневар артиљерије и онемогућити рикошетирање, које би нанело веће губитке непријатељу. Он предложи да се почетак битке одгоди, док се земља мало не осуши. Наполеон прихвати само овај трећи предлог. „Победа је 90 од сто на нашој страни, а 10 од сто против нас”, рече цар самоуверено. Тако битка би одложена за неколико сати. Тек тада Наполеон посла Грушију наређење да парира Блихеру, овлада Вавром и одржава везу с главнином француске војске. Затим издиктира наређења за битку. Да ли због касног почетка битке или претеране самоуверености или због тога што је маршала Неја који ће командовати војском на терену сматрао способним само за директан пробој, а не и за деликатно маневрисање, Наполеон се определио за најједноставнији план битке – да удари на Мон Сен Жан, пробије центар британско-холандске армије, одбаци је на Соањску шуму и ту уништи.

Увреда код Вавра

Блихер је чврсто решио да не пропусти окршај код Ватерлоа. Кажу да

је стари хусар, још увек трпећи болове од повреда задобијених код Лињија, рекао: „Даћу да ме вежу за коња, али битку нећу пропустити.” На запад (од Вавра ка Плансеноау) први је пошао корпус генерала Билова, неокрзнут у бици код Лињија. Било је то 18. јуна око 11 часова. Иза њега, око поднева, кренуо је истим путем Пирхов корпус. На крају, у рано после подне, ка Мон Сен Жану се упутио и Цитенов корпус. Блихер је пошао с Биловљевим корпусом. Не испуштајући из руке лулу, убрзавао је војнике уморне од ратних напора вичући: „Госпођице! Да нећете можда да због вас прекршим дату реч?” Фелдмаршалава борбеност пренела се на његове потчињене.

Истог јутра, покрет француског десног крила каснио је два сата. Необјашњива инертност какву армије под Наполеоновом командом никада до тада нису испољавале и која је претходних дана владала његовим левим крилом пренела се на десно. Док је Груши, не испаливши ни метак, писао цару о својој намери да се позиционира између Вавра и Мон Сен Жана како би спречио повезивање Пруса и Британаца, Блихер је већ слао трупе на запад, упомоћ Велингтону.

Киша је и даље падала када се Груши зауставио у Сарт ле Валену да до ручкује у кући локалног нотара. За сто-

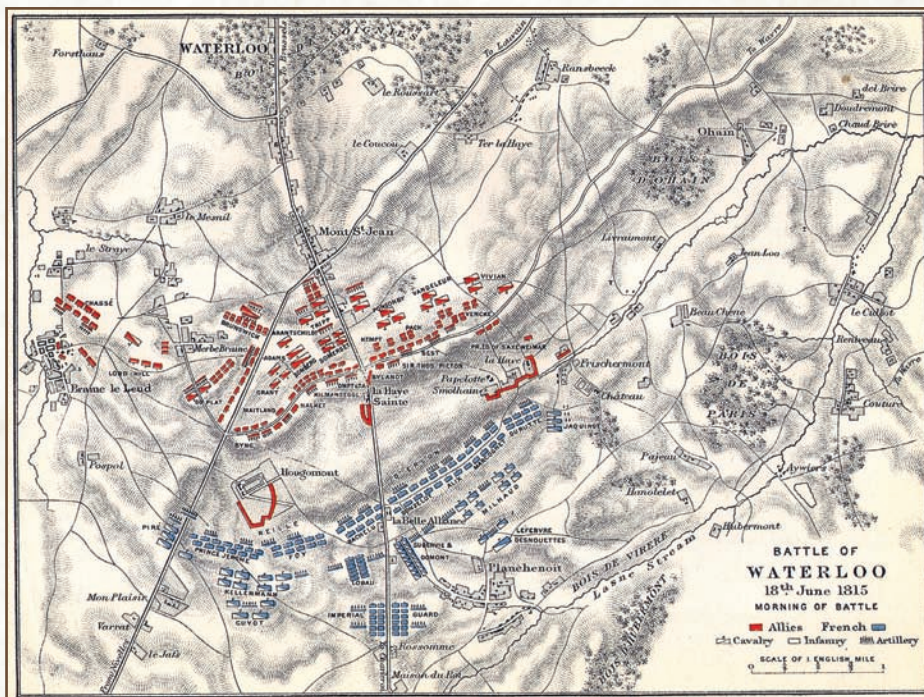
лом су му се придружили команданти корпуса и још неки официри из његовог штаба. Доручак је био изврстан и задовољни француски официри сладили су се јагодама, кад зачуше топове који су грмели на западу. Неколицина међу њима наслони уши на земљу, попут Индијанаца. Киша престала и звуци топова постадоше разговетнији. Официри позваше нотара да им, као човек који одлично познаје тај крај, протумачи одакле тачно долазе звуци. Нотар одговори да су топови код Мон Сен Жана. Нема сумње, њихов цар је започео одсудну битку. Генерал Жерар рече маршалу Грушију да треба да промени правац кретања својих корпуса. Жерар је поновио: „Треба ићи ка топовима.” Груши је то доживео као увреду и чврсто одлучио да се држи наређења која му је раније дао Наполеон – да гони Пруссе. Десно крило Северне армије настави свој пут ка Вавру, белгијском селу код којег је Блихер, охрабрен неактивношћу својих гонитеља, оставио само један корпус.

Тако је увреда одредила исход једног рата.

Ватерло – поље ражи и на њему крв

Добивши Наполеоново наређење за почетак битке, маршал Неј окрену лист и на његовој полеђини властитом руком дописа поруку командантима корпуса да напад прво отпочне лево крило, а не десно како предвиђа царско наређење. Маршал се надао да ће тиме одвући део Велингтонових резерви са главног правца напада.

Око пола дванаест загрми француска артиљерија. Био је то знак за генерала Реја да нападне замак Игомон. Овај задатак поверен је дивизији Жерома Бонапарте. Жером је послао четири пука да очисте Игомонску шуму, али их насауска и хановерска војска два пута одби. Французи на крају успеше да протерају браниоце Игомона из шуме и они заузеше своја, за одбрану добро припремљена места у замку и воћњаку. Силовити напади наиђоше на жилаву одбрану. Жером је слао пук за пуком док цела његова дивизија није била у борби за старински замак. Надирући ка јужним вратима замка, Французи су нападали у тала-

Маја бишке код Ватерлоа, прва фаза

сима, а британски гардисти и њихови савезници одбијали су их прецизном паљбом. Добро брањени високи камени зид постао је несавладива препрека; многи Жеромови војници убијени су зрном или бајонетом покушавајући да га прескоче. На северним вратима Игомона, француски 1. лаки пук успео је да се пробије у двориште замка, али после жестоке борбе прса у прса би одбачен с великим губицима. Било би мудрије да је Жером употребио артиљерију, али он се тога није досетио; током Ватерлоа његова је цела дивизија била битку за Игомон, с британским снагама које су повремено добијале појачања, али само из 2. гардијске бригаде. Тек око 15.30 часова, на Наполеонову интервенцију, тешке хаубице засуле су Игомон својом разорном ватром.

Наполеон и Неј надгледали су формирање велике батерије. Видевши 24 „дванаестфунташа“ гардијске артиљерије, Наполеон довикну својој пратњи: „Ето 24 лепе девојке!“ С тачношћу карактеристичном за артиљерце, велика батерија почела је да дејствује у 13 часова. Учинак није био онакав каквом се Наполеон надао. Велингтонови војници, с изузетком истурене лаке пешадије, артиљерије и једне холандско-белгијске бригаде, налазили су се на заклоњеним падинама брега иза охенског пута. Осим тога, ђулад није рикошетирала, како се надао генерал Друо, него је, ударивши у тло, урањала у благо.

Четири Д'Ерлонове дивизије припремале су се за напад, кад официри царског штаба опазише међу дрвећем у правцу капеле Сен Ламбера долазак неке војске. Да ли је то био Груши? Не. Хусарска патрола заробила је једног пруског курира и сазнала да се 30.000 пруских војника под Блехером и Биловом спрема за напад на француско десно крило. Наполеон је ову вест примио мирно. „Јутрос смо имали 90 посто шанси за победу. Сада је 60 посто према 40, у нашу корист.“ Да би спречио било какво изненађење, послао је Лобауов корпус и део коњичке резерве на десно крило. Дакле, половина Наполеонове резерве би ангажована и пре почетка главног напада. Маршал Султ је, ипак, послао Грушију једну поруку: „Писмо које смо управо пресрели казује нам да се генерал Билов спрема да нападне наше крило. Верујемо да ви-

димо његове јединице на висовима Сен Ламбера; зато не часите часа да нам се приближите и придружите, да бисмо сломили Билова ког ћете затећи како групише своје снаге.“

Око пола два отпоче главни француски напад. Генерал Д'Ерлон поведе напред четири дивизије, праћене лаким стрелцима и тешком коњицом, укупно око 17.000 људи. И овде се Французима поткрала грешка. Две дивизије узеле су формацију батаљонских колона по дивизији (colonnes de bataillon par division) уместо дивизијске колоне по батаљонима (colonnes de division par bataillon). Језичка разлика можда није велика, али је реч о потпуно различитим формацијама за борбу. У првом случају, то је дубока колона чији фронт чини 200 војника, а дубину осам до девет батаљона или 27 редова. Ова формација у Наполеоновим ратовима сматрана је застарелом. Другу формацију чинили су, као на шаховској табли постројени батаљони, сваки у колони дубине 9 редова, са фронтом од по две пешадијске чете. Да ли је Д'Ерлон погрешно или су га команданти погрешно разумели, тек две дивизије биле су у дубоким слабо покретним колонама, с малим ватреним дејством, неспособне да се развију у линију – изврсна мета за британску артиљерију! Без обзира на то, наступање француске пешадије било је импресивно. Једна од дивизија окружила је фарму Ла Е Сент, заузела њене воћњаке и башту и спрема се да пређе или поруши камене зидове. Линебершки батаљон који је Велингтон послао у помоћ Краљевској немачкој легији окружи један пук хирасира, одсече му одступницу и искасапи сабљама. Холандски батаљони који су бранили прилаз охенском путу дадоше се у бекство, али једна британска бригада јурну у брешу и заустави Французе. Али, две дивизије у дубоким колонама нису имале толико успеха. Њихово напредовање осујетили су плотуни две британске бригаде. Међутим, када генерал Пиктон паде погођен у чело, заљуља се британска одбрана. Велингтон, осетивши опасност, нареди велики коњички јуриш. Био је то славни двоструи јуриш Аксбрицове коњице.

Две велике коњичке бригаде, Сомерсетова (предвођена Аксбрицем) и

Генерал Жерар

Понсобијева, јурнуле су, прва ка Ла Е Сенту, друга на дубоке колоне француских дивизија. Француски хирасири беху одбијени, пешадинци напустише Ла Е Сент, дивизије се претворише у хорде бегунаца. Сиви Шкоти, најлепша британска коњица, заборавише на своју улогу резерве и, без Велингтоновог наређења, сјурише се преко охенског пута, заривши се у масу француске пешадије, где је стадоше немилосрдно сећи. Д'Ерлон изгуби око 5.000 војника, од којих је 3.000 заробљено. Сиви Шкоти, у свом силовитом јуришу, допреше до велике батерије и ућуткаше око 30 топова. Тада је француска коњица кренула у противнапад. Пред њеним јуришем сломи се британска коњица и стаде бежати. Од око 2.500 Аксбрицових коњаника, 1.000 би убијено, рањено или заробљено. Убијен је и сер Вилијам Понсоби, командант једне од бригада. Једино је на крајњем десном крилу једна Д'Ерлонова дивизија остварила успех: после тешких борби с Насуском војском заузела је делове Папелота и Фришермона.

Бишка код Вајтерлоа, слика Вилијама Саглера

Наполеон нареди Неју да одмах заузме Ла Е Сент. Неј посла у напад две бригаде, али Велингтон подржа браниоце ове фарме са хановерским батаљоном. Било је то довољно да пропадне и овај француски напад. Али, оно што је почело као релативно мали напад, претвори се у највећи коњички напад у току ове битке. Наполеонови напади увек су имали исти ток: прво је артиљерија тукла непријатељски положај, затим је јуришала пешадија и, на крају, коњица. Овога пута било је другачије, захваљујући Неју. Видевши британске војнике који су се враћали на своје почетне положаје на заклоњеним падинама, Неј је помислио да се Велингтон повлачи и наредио напад у срце британских положаја – Мон Сен Жан. Био је то напад без припреме, без плана и без Наполеоновог одобрења.

Нејови коњаници прођоше кроз кишу ђулади и пушчаних зрна којим их засу британско-холандска армија, попеше се на Мон Сен Жан, али се разбише о бајонете 20 британских батаљона постројених у каре. Британске батаљонске каре имале су четири ре-

да. У првом бејаху војници у клечећем ставу. Кундаци њихових косо подигнутих пушака чврсто су се ослањали на земљу, а дуги бајонети штрчали су увис да дочекају јуриш коњице. Следећа два реда испаливала су плотуне. Када би коњи наишли на бајонете пропињали би се, откривајући стомаке пушчаним зрнима.

Официри у царском штабу беху задивљени, а неки међу њима повикаше да је непријатељски центар пробитен. Наполеон, љут на Неја што му упропаштава коњицу, повика: „Ово је преурањени напад који може имати фаталне последице! Он нас компромитује као код Јене!”

Али, започети напад није се могао зауставити. Зато је Наполеон одлучио да подржи Нејове јурише. Послао је у напад Келерманову коњицу. Сада је око 10.000 француских драгуна и хирасира узалудно покушавало да пробије британске линије на Мон Сен Жану. У овом јуришу Неј је показао изузетну личну храброст – четири коња су под њим пала – али не и потребну мудрост. Касно се сетио да употреби артиљерију и њоме туче британске батаљоне, као што се касно сетио и да тражи подршку Д’Ерлонове пешадије.

Тачно је да се британски центар једва одржао. О томе сведочи један официр Велингтонове армије: „Средиште наших линија беше отворено. Били смо у опасности. Ни у једном часу исход битке није био неизвеснији.” Велингтон је понављао: „Можемо чинити само једну ствар, издржати до задњег човека.”

Док су се водиле љуте борбе на Мон Сен Жану, Пруси су ступили на бојно поље. Прво је из Париске шуме избио корпус генерала Билова, а затим и корпус генерала Пирха. Пруси су наступали према селу Плансеноа, како би обухватили француски корпус генерала Лобауа, који је штитио десно крило француске армије.

Наполеон је био принуђен да пошаље једну дивизију своје Гарде да одбрани Плансеноа. Избор је пао на Младу гарду. Ова дивизија прво је избацила Прусе из Плансеноа, али ускоро и сама би потиснута новим пруским нападом. Наполеон посла у противнапад два батаљона Старе гаде. Ова два батаљона успела су оно што цела дивизија Младе гарде није могла – протерали су из Плансеноа свих 14 пруских батаљона. Преосталих 11 батаљона Гарде Наполеон је искористио да

подупре Лобауа и Младу гарду, распоредивши их у дугу линију, с бајонетима окренутим ка истоку. Била је то непотребна опрезност, која га је, испоста- виће се, стајала победе.

Наполеон поново нареди Неју да заузме Ла Е Сент. Овога пута Неј је добро организовао напад. Укључивши артиљерију, пешадију и коњицу освојио је камене зидове ове до тада добро брањене фарме. Довлачи топове на само 200 метара од Велинтоновог центра и артиљеријском ватром га десеткује. У том часу, по други пут у току битке, британско-холандска армија је поколебана и једва држи положај. У овом окршају би рањен и принц Орански. Неј за- тражи од Наполеона да

му пошаље пешадију из резерве, како би бајонетима докрајчио британску одбрану пре него што Велингтон доведе на Мон Сен Жан пешадију Брауншвајга и Шасеову дивизију са свог десног крила. Али, Наполеон већ беше послао Гарду у борбу за Плансеноа. Одби да је повуче и стави на располагање Неју. „Још пешадије? Одакле очекујете да је набавим? Да ли хоћете да је направим?“, одговори маршаловом ађутанту. Било је пола седам и дан се ближио крају. У том часу, одбивши да у напад на Мон Сен Жан пошаље оне батаљоне Гарде који су служили да подупру одбрану од пруског напада, Наполеон је пропустио последњу прилику за победу. Пола сата касније, Велингтон је предузео противнапад. Послао је у јуриш Аксбрицову коњицу, што је знатно поправило морал британско-холандских бригада на Мон Сен Жану. Француски напад изгубио је замах и његова оштрица отупи.

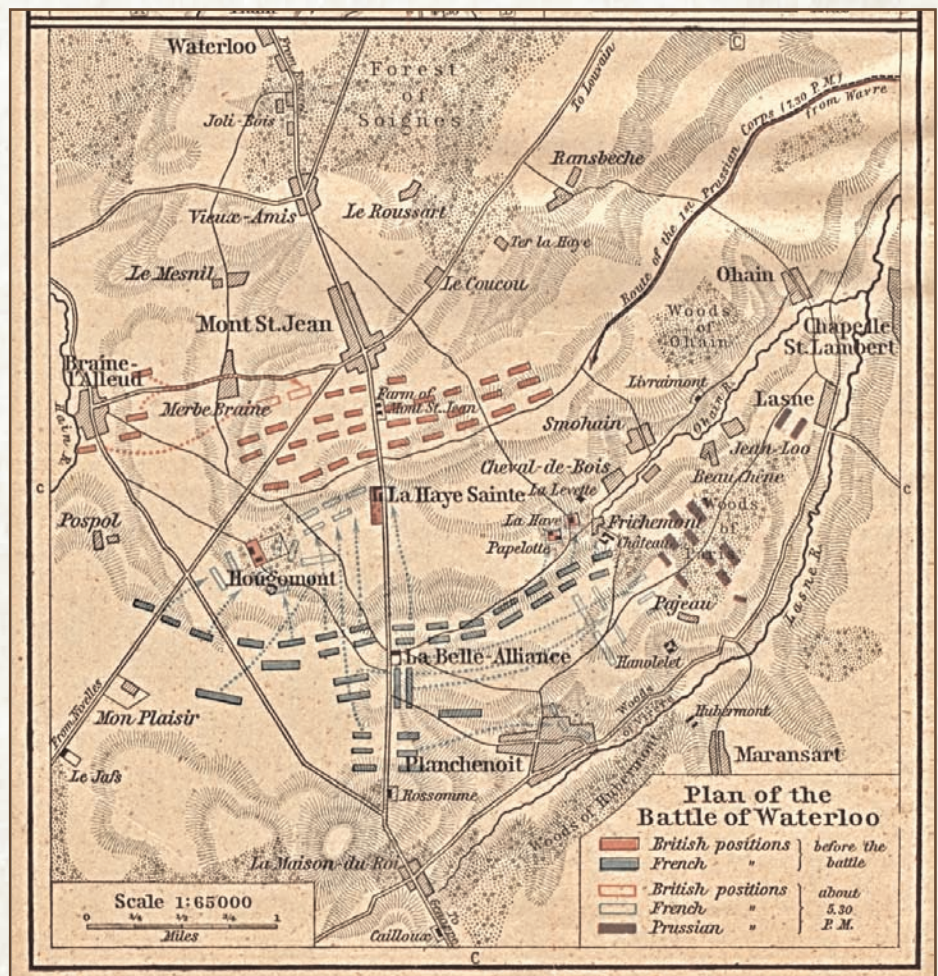
Ситуација на десном крилу се стабилизовала и девет гардисјких батаљона вратило се у резерву. Тада царски штаб примети да са североистока на- ступа нова колона ратника. Многи међу француским официрима помислише да су то дивизије маршала Грушија, ко-

је у стопу прате пруску војску, али не и Наполеон. Њему је било јасно да то Цитенов корпус хита у битку.

Конечно, у седам увече, Наполеон нареди да се Гарда припреми за напад. Првих 600 метара на челу своје Гарде ишао је цар лично, затим команду презузеше генерали Друо и Фријан. Да би искористио оно мало времена које је недостајало Цитену да стигне до Ватерлоа, Наполеон се одлучи за општи јуриш. Било је неопходно да осоколи уморне Д'Ерлонове и Рејове војнике и он нареди да им се саопшти страшна лаж – лаж која је требало да им улије надљудску снагу, а која ће имати ужасне последице. Нејови ађутанти разлетеше се међу француске дивизије. Један од њих, пуковник Левавасе сећао се касније овог тренутка: „Јурио сам, на коњу у галопу, с капом подигнутом на врх сабље, дуж наших линија вичући 'Живео император! Војници, ено Грушија!'“

Тог 18. јуна, у пола осам увече, одиграо се један од најславнијих окршаја у историји. Два гардијска батаљона упутише се према Игомону, да заштите бок дуге колоне сачињене од преосталих шест батаљона. Ускоро се ова колона разви, батаљони иступише улево, коњичка артиљерија постави се између батаљонских ешелона. Средња гарда је нападала Велингтонов центар, десно од бриселског пута, између Ла Е Сента и Игомона. Истовремено, Неј и Д'Ерлон поведоше напад на позиције лево од бриселског пута.

Гарда с лакоћом одбаци пешадију Брауншвајга и баци се на хановерске трупе под командом сер Колина Халкета. Хановери уздрхташе, али изборише време за Шасеову дивизију, размештену из њих, да припреми топове. Мало даље ка западу Гарда је скоро допрла до охенског пута, не опазивши колико британских гардиста лежи у заклону. Кад су Французи дошли на 20 метара од британских положаја, Ве-

Мапа битке код Ватерлоа

лингтон узвикну команданту своје гардијске бригаде: „Сад, Мејтланде, сад је твој час!“ Црвени мундири скочише такорећи из земље. Наполеонови гардисти стадоше изненађени, а британци испалише убиствене плутуне. Лево од њих, последња два баталона Гарде наишла су на британску Лаку бригаду, која изађе из високе ражи. Британски пуковник Колборн построји свој 52. пук паралелно с правцем француског напада и Наполеонови гардисти нађоше се у унакрсној паљби. Британци јурнуше на бајонет, а Наполеонова Средња Гарда поче да се повлачи. И у повлачењу је Гарда била opak непријатељ – лорд Аксбриц, командант британске коњице, задоби тешку рану и остаде без ноге.

Речи „Гарда се повлачи!“, које никада нико до тада није изговорио, уздрмаше француске дивизије. А када војници на француском десном крилу уместо Грушија угледаше Цитена и повикаше „Гледајте! То су Пруси!“, француске линије се сломише. Паника захвати Северну армију и она стаде бежати, уз крике: „Издаја!“

Велингтон скиде капу с главе и завитла је три пута. Био је то знак његовој армији да крене у општи напад.

Узалуд је Наполеон покушао да спречи расуло својих јединица, задржи војнике који су бежали и заустави Велингтонов напад. Стара Гарда построји се у каре и начини линију, а коњица из цареве пратње јурну на британску коњицу, да би Гарда добила на времену. Али, маса успаничених француских војника налете на Гарду, проби њену формацију и настави бег, па она би принуђена да се још мало повуче. Наполеонов пораз био је потпун.

Гарда је остала на бојном пољу, у славном покушају да заштити одступање Северне армије. Наполеон се одвезе кочијом до Женапа, у нади да ће тамо зауставити бекство своје армије. Пошто је и тај покушај пропао, а Наполеон једва избегао патролу пруских хусара намерних да га заробе, француски цар изађе из кочије и на коњу одјаха ка Паризу.

На бојном пољу је остала Млада Гарда, која је до девет часова те ноћи бранила Плансеноа и Стара Гарда, решена да остави своје кости на Ватерлоу. Није замрла ни борба за Игомон.

Код Ла Бел Алијанса, командат 2. баталона 1. ловачког пука Старе Гарде, генерал Пјер Жак Камброн, окружен, тучен пушкама и топовима, сабљама и копљима, али не и надјачан, чује позив енглеског пуковника Хелнета: „Храбри Французи! Предајте се!“ „Merde! Говно! Гарда умире, али се не предаје!“, одговори Камброн и уђе у легенду.

Док је Гарда умирала, срели су се Велингтон и Блихер. Блихер предложи да победу назову битком код Ла Бел Алијанса, Велингтон одговори да би назив битка код Ватерлоа био прикладнији. Британци галантно препустише гоњење одморнијој пруској коњици, па се британско-холандска армија улогори код фарме Росом и ту проведе ноћ. Пруска армија гонила је Французе до Женапа, а коњица под командом Гнајзенауа још неколико километара даље.

Наполеонова армија имала је 25.000 погинулих и рањених. Заробљено је 8.000 Француза и отприлике још толико је дезертирало. Британско-холандска армија изгубила је 15.000 војника (погинулих и рањених), а пруска 7.000.

Пад једног царства

Грушијев напад на Вавр почео је тек у четири поподне, када је битка код Ватерлоа увелико трајала. Сат ка-

сније до њега је стигла Султова порука о Биловљевом приближавању Мон Сен Жану, с инструкцијама да Груши што пре крене ка главнини француске војске и нападне Билова. Али, беше касно да Груши било шта предузме, јер је већ ангажовао све своје јединице.

Груши је располагао са више од 33.000 људи и није знао да се пред њима налази само Тилеманов корпус од 15.000 војника. Отуда његов превелики опрез на почетку битке, али када је битка коначно почела, маршал је испољио велику храброст и с таквом жестином и умећем нападао је Тилемана, да је овај тражио од Гнајзенауа појачања. Пруски начелник штаба, схвативши каква се прилика за победу над Наполеоном указала код Ватерлоа није хтео да пошаље ни најмању јединицу. „Није битно да ли ће он (Тилеман, прим.аут.) бити уништен, ако ми овде победимо“, рекао је Гнајзенау. Ноћ је спасила Тилеманов корпус од уништења, а следећег јутра, 19. јуна око 10 часова, Груши је прокламовао победу. Само пола сата касније, до њега је стигла вест о исходу битке код Ватерлоа. Победа код Вавра била је, заиста, слаба утеха.

Тада отпоче и Грушијево повлачење које је трајало до 21. јуна. Овај маршал успео је да избегне Пирхов корпус и довео је у Француску више од 30.000 војника способних за борбу.

Велингтон на Ватерлоу, слика Јана Виљема Пинемана

Наполеон на британском броду Белерофон

Остатак Северне армије био је изложен бруталном гоњењу. Многи француски војници, уместо да буду заробљени, убијани су на лицу места, а ситуација би за Французе била много гора да гардијска коњица није успела да парира пруској. Остатак Северне армије се некако окупи код Шарлероа и 19. јуна 1815. настави организовано да се повлачи под Султовом командом.

Наполеон се у Париз вратио 21. јуна. Није се осећао добро. Спопадали су га јаки грчеви у желуцу и имао је јаку жељу за сном. Није се упутио у Тилерије, где су га увек чекали после ратних похода, него у пуну Јелисејску палату. Чим је стигао, наредио је да му спреме купку, „врелу, колико се може поднети“. Први кога је примио и то у купатилу био је маршал Луј Даву, министар рата. Даву је касније рекао да је тај пријем био прилично хладан. Наполеон је веровао да још није ништа готово и Даву се с тим сложио. Он је могао да брани Париз са око 120.000 војника, а чињеница је и да су „минијатурне армије“ успешно браниле границе Француске – маршал Сише је чак и окупирао Савоју.

Опасност није представљала само британска и пруска армија. Постојала је још једна опасност – политичари! Даву, Карно и Лисијен Бонапарта саветовали су Наполеону да распусти скупштину пре него што она предузме би-

ло шта против њега, али Наполеон је тог дана још увек био неодлучан. Дуго је шетао по празној Јелисејској палати. Његов потпуни мир реметио је само лагани бат усамњених корака. Његових сопствених. Где су га само водили? Са Корзике у Француску, а одатле у Италију, на Малту, у Египат, Сирију, опет у Француску и Италију, затим у Немачку, Аустрију, Пољску, Шапнију, Русију... И на крају на Ватерло – крајњи биланс његових ратова.

Касније је било прекасно за распуштање скупштине. Министар полиције Жозеф Фуше преко својих шпијуна први је у Француској сазнао за исход битке код Ватерлоа и већ је припремао терен за Наполеонов пад. Он је успоставио контакте са Лујем XVIII, Таљераном, Метернихом, Велингтоном, чак и са руским царем Александром. Користи своје везе међу републиканцима и ројалистима, придобија ministre и парламент, вади из заборава остарелог Лафајета, који говори јавно оно што му Фуше у тајности шапуће: „Ако он (Наполеон, прим.аут.) и даље буде отезао са оставком, предложићу да се свргне.“ „Нисам издао Наполеона ја, него Ватерло“, правдаће се касније Фуше. Увидевши ситуацију, некадашњи господар Европе лично Фушеу предао је своју другу абдикацију, 23. јуна 1815. године, пре него што се повукао у Малмезон, вилу коју

је некада давно поклонио вољеној Жозефини.

Блихер је стигао до Париза 29. јуна и наредио коњици да му доведе Наполеона – живог или мртвог. На Наполеонову срећу, Даву је још увек био на челу француске војске. Овај маршал послао је једну бригаду да бди и стражари над сигурношћу знаменитог стана Малмезона, а један коњички одред да нападне пруске војнике код Версаја. Да не би био потучен под Паризом, Блихер је морао да сачека Велингтонов долазак. Савезници су окупирали Париз 4. јула, тек после споразума из Сен Клау, по којем се Давуова војска повукла јужно од Лоаре. „Париз је мој!“, писао је Блихер славодобитно својој жени.

Ветеран Наполеонових ратова

ЕПИЛОГ

Међу истинама које је о рату изрекао Карл фон Клаузевиц, иначе учесник битке код Вавра, једна од најпечатљивијих јесте да је рат подручје случајности. То потврђује и Ватерло. Да кнез од Сакс-Вајмара није непослушно остао на положају код Катр Браа, пруска армија вероватно би била уништена код Лињија. Да су француски хирасири код Лињија препознали и заробили Блихера, Гнајзенау би одвео пруску армију на Рајну, а Велингтону не би преостало ништа друго него да се укрца на бродове који су га чекали у белгијским и холандским лукама. Да је Наполеон одмах после Лињија наставио гоњење, Блихер не би успео да пошаље чак три своја корпуса на Ватерло. Да је Неј одлучно и хитро напао Катр Бра у зору 16. јуна, до битке код Ватерлоа не би ни дошло. Да је Жерар био учтивiji, Груши би можда послушао његов савет и ишао ка топовима. Да је Груши ишао ка звуцима топова, Блихер би се нашао између две француске војске и био би уништен. Да је Неј боље организовао главни напад на Мон Сен Жан уместо што је жртвовао коњицу, Велингтонов центар вероватно не би издржао. Да је Д'Ерлон изабрао бољу формацију за напад можда би његове дивизије пробиле британско-холандски центар. Да је Наполеон подржао Нејов последњи напад, можда би исход битке био другачији. Али, ништа од тога није се десило. Случајност, која је толико пута била на Наполеоновој страни, овог пута била је на страни његових непријатеља.

Ратна вештина какву су практиковали Наполеон и Велингтон пресудно је утицала на стратегију и тактику примењену у великим ратовима 19. века. Кримски рат, рат између Пијемонта и Аустрије, Амерички грађански рат и ратови Пруске са Аустријом, Данском и Француском вођени су на начин на који би их водили Наполеон и Велингтон, иако су већ постојале острагуше, митраљези и Гетлинглов лаки топ, а у ратне сврхе почели су да се користе телеграф и железница.

Ватерло је за Наполеона био катастрофа, потпуни и коначни пораз. Из Малмезона је бивши француски цар отпутовао у Рошфор, заносећи се мишљу да се настани у Америци. Ипак, 15. јула 1815. укрцаће се на британски брод „Белерофон“ и предати се свом најупорнијем непријатељу – Британији. Надао се да ће му бити омогућено да се настани у Енглеској, али те наде беху брзо развејане. Бродом „Нортамбрленд“, названом по једној грофовији, отпловио је на Свету Јелену, мало острво у Атлантском океану, где ће провести своје последње дане.

За Велингтона је Ватерло био најзначајнија победа, она која му је донела вечну славу и обезбедила истакнуто место у светској историји. До краја живота био је обасут разним почастима. Али, као политичара време га је брзо прегазило. Овај ултраконзервативац био је противник еманципације католика у Британији, због чега је дошао у сукоб и са лордом Аксбрицом, командантом коњице на Ватерлоу. Није успео да спречи француску интервенцију у Карлистичким ратовима у Шпанији, противио се одлуци Британије да призна независност шпанских колонија у Јужној Америци и опирао се настојањима британске владе да од Турске изнуди признавање грчке независности.

Блихер је постао национални јунак Пруске. Мало времена које му је остало до краја живота провешће коцкајући се и повремено учествујући у коњским тркама. Неј је изведен пред стрелачки строј и погубљен, као издајник француске круне. Груши је остатак живота провео правдајући се због одсуства код Ватерлоа.

Ватерло је био крај једног царства. Виктор Иго примећује да су царство многи оплакивали и додаје да су га оплакивале јуначке очи. Заиста, Наполеонов режим био је диктатура, али је био и тимархија – његово устројство почивало је на хијерархији части и подстицању честољубља. Једно царство је пало, али је друго, мање часно, но отпорније на ратове и политичке буре настало – империја Ротшилдових. Наи-

ме, познати банкар Натан Ротшилд финансирао је британску армију у Белгији. Он је први у Лондону сазнао какав је исход битке код Ватерлоа (поруку неког Ротшилдовога човека од поверења пренео је преко Ламанша голуб писмоноша) и то 19. или 20. јуна, када су сви остали тек добили вест о бици за Катр Бра. Знајући како ће се различити исходи рата одразити на вредност деоница, Ротшилд је почео да продаје своје деонице. Други су помислили да банкар има дојаву о потпуном поразу британске војске и почели су махнито да продају деонице, што је изазвало пад њихове вредности. Онда их је, обезвређене, Ротшилд купио. Када је увече 21. јуна 1815. мајор Перси, Велингтонов ађутант, стигао у Лондон и принцу регенту саопштио вест о победи код Ватерлоа, вредност деоница вртоглаво је скочила, а Ротшилд је згнуо богатство.

На Ватерлоу је пропао други покушај Француске (први је био у време Луја XIV) да постане водећа светска сила, а почела је британска доминација, која ће трајати читав 19. век. Француска је морала да истрпи нови талас „белог терора“ који ће учинити да паде Бонапарта изгледа бољи и већи него што је заиста био. Париз ће видети још две револуције (1830. и 1848) пре него што коначно раскрсти са краљевином. Француска се, ипак, брзо економски опорављала, умногоме захваљујући реформама из Наполеоновог времена

Ватерло је за Европу означио крај четврт века дугих револуционарних и Наполеонових ратова. Скоро четири деценије, све до 1854. године, неће бити великих ратова у Европи, али револуционарна превирања није могла да заустави ни Света алијанса, формирана с намером да се спречи појава нове велике револуције и обезбеди поштовање принципа легитимности, онаквог каквим га је пројектовао Метерних у својим конзервативним политичким визијама. ■

Поље код Вајерлоа, са „Лављом хумком“